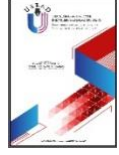

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 4, Year
4, Sayı 9, Issue 9, Ağustos 2022, August 2022
e issn: 2687-2641

AHVÂLİ NEHRİ NİL ÜZERİNE
ON THE STATE OF THE RIVER NILE

Merve Nur SEZGİN

Araştırma Görevlisi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı,
Erzincan/Türkiye.

Research Assistant, Erzincan Binali Yıldırım University,
Department of Turkish Education,
Erzincan/Turkey.

merve.sezgin@erzincan.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2124-3821

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1133855

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 21.06.2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 08.07.2022

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Sezgin, M. N. (2022). Ahvâli Nehri Nil Üzerine. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 4(9), 481-513.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Nil nehri, dünyanın en uzun nehirlerinden biri olması ve kaynağının cennetten gelmesinden dolayı Nil nehri üzerine şair ve yazarlar tarafından beyitler ve müstakil tarzda eserler kaleme alınmıştır. Bu eserlerden biri de Ali Efendi'nin "Ahvâli Nehri Nil" adlı eseridir. Eser, Konya Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi 13319 kayıt numarası ile 22a-37b varakları arasında yer almaktadır. Arapçadan Türkçeye tercüme edilen eser üç bab hâlinde kaleme alınmıştır. İlk bölümde Nil'in başlangıcı ve varabildiği en uzak nokta, sonu ve anlaşılmaz, tuhaf durumlarından bahsedilmiştir. İkinci bölümde Nil Nehri'nin ilk bölümde bahsedilen anlaşılmaz ve tuhaf halleri anlatılmış ve üçüncü bölümde önceki kısımda Mısır'la ilgili söylenenlerinin sebebi açıklanmıştır. Bu çalışmada Ali Efendi'nin "Ahvâli Nehri Nil" isimli eseri Latin harflerine aktarılmış, okuyucunun anlayabilmesi için günümüz Türkçesine çevrilmiş, eser şekil ve muhteva bakımından tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hikâye, Nil Nehri, Ali Efendi

Abstract: Because the Nile is one of the longest rivers in the world and its source comes from heaven, couplets and independent works have been written on the Nile by poets and writers. One of these works is Ali Efendi's "State of the River Nile". The work is located in Konya Koyunoğlu City Museum and Library with the registration number 13319 and between leaves 22a-37b. Translated from Arabic to Turkish, the work was written in three chapters. In the first chapter, the beginning of the Nile and the farthest point it can reach, its end and its incomprehensible and strange situations are mentioned. In the second part, the incomprehensible and strange states of the Nile River, which were mentioned in the first part, are explained, and in the third part, the reason for what was said about Egypt in the previous part is explained. In this study, Ali Efendi's work named "Ahvâli Nehri Nil" was translated into Latin letters, translated into contemporary Turkish for the reader to understand, and the work was introduced in terms of form and content.

Key Words: Story, Nile River, Ali Efendi

GİRİŞ

Mısır için hayat kaynağı olan Nil Nehri'nin o zamanki durumu hakkında bilgi veren bu eser tercüme bir eserdir. Nil, Mısır'a hayat vermesi ve cennet nehirlerinden biri olarak kabul edilmesi dolayısıyla eserlerde önemli yer edinmiştir. Nil Nehri, Ceyhun, Seyhun ve Fırat nehirleriyle birlikte cennet nehirlerinden bir olarak kabul edilir. Bu nehirlerinin kaynağının Sidretü'l Müntehâ olduğu rivayet edilir. Nil'in cennetten geldiğini bildiren bazı hadis-i şerifler de vardır.

Nil Nehri yılın belli zamanlarında yükselir. Her yıl bu düzenli olarak gerçekleşir. Böylece Mısır'da tarım yapılmasına olanak sağlar. Bu durum "tarih boyunca bu susuz ve kurak bölgede tarım yapılmasına imkân tanıyarak hayatın rahat ve bereketli devam etmesini sağlamıştır. Bu nedenle eski Mısırlılar Nil'e ilahi bir vasıf yükleyerek Hapi adında bir tanrı yaratıp ona ilahiler bestelemişlerdir (Vercoutter, 2013: 19). Nil'in taşması istenilen durum iken çok taşması felaket olarak düşünülmüştür. Cezer döneminde Nil'in taşmadığı zamanı Cezer şu şekilde ifade etmiştir: "ümitsizlik içindeyim, çünkü benim zamanımda Nil yedi sene müddetle taşmadı. Buğday yok, tarlalar kuru, hiçbir yiyecek kalmadı" (İnan, 1992: 7). Nil'in çok fazla taşması da bir başka felaket habercisidir. Çok fazla taşkın olduğu bir zamanı Firavun, "bütün vadi bir deniz gibi su içinde, mabetler su dalgaları altında, insanlar ördeklere döndü, sel içinde yüzücü oldu" (İnan, 1992: 7) sözleriyle anlatmıştır.

Türkler, İslam medeniyetine dâhil olmasıyla Arap ve Fars kültürüyle etkileşime başlamıştır. "Arap ve Fars muhitinde tercüme ve adaptasyon yoluyla başlayan bu kültürel etkileşim süreci Türk Edebiyatı'nın gelişimi üzerinde oldukça ciddi tesirlerde bulunmuştur ki 'ümmeî çağı' olarak adlandırılan bu devir, Türk Edebiyatı'nın en zengin dönemidir" (Köprülü, 1986: 195). Dil ve edebiyatta da etkili olan bu etkileşim tercüme faaliyetlerini hızlandırmıştır. Bilinmeyen ve duyulmayana merak doğmuştur. O zamanlarda Mısır'ın durumu hakkında bilgi içeren "Ahvâli Nehri Nil" adlı bu eserde muhtemelen merak neticesinde Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiştir.

"Ahvâli Nehri Nil" adlı eser Miladi 1255'te istinsah edilmiştir. Eser, Konya Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi 13319 kayıt numarası ile 22a-37b varakları arasında yer almaktadır. İstinsah yeri ve müstensih bilgisi verilmemiştir. İçeriğinde verilen bilgiye göre Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiştir. Eserin her sayfasında 17 satır bulunmaktadır. Kırmızı deri kapaklı eserin iç sayfalarında sıvı lekeleri bulunmaktadır. Siyah mürekkeple yazılmış olan eserde besmele ve bazı kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmış, çoğu kelimeyi birbirinden ayırmak için kırmızı mürekkepli işaretler kullanılmış ve bazı kelimelerin altı kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Eserin ilk sayfasında ve çoğu sayfalarında Koyunoğlu Kütüphanesi mührü bulunmaktadır.

Eser, besmele ve Peygamber Efendimize salavat ile başlamaktadır. 3 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Nil'in başlangıcı ve varabildiği en uzak nokta, sonu ve anlaşılmaz, tuhaf durumlarından bahsedilmiştir. İkinci bölümde Nil Nehri'nin ilk bölümde bahsedilen anlaşılmaz ve tuhaf halleri anlatılmış ve üçüncü bölümde önceki kısımda Mısır'la ilgili söylenenlerinin sebebi açıklanmıştır. Eserden edinilen bilgiye göre eser, Mevlânâ-yı mûmâileyh Hazretleri'nin bir sohbet meclisinde bulunduğu sırada emri üzere Arapçadan Türkçeye tercümesi yapılmıştır. Kitabın tamamını tercüme eden kişi Nil Mevlânâ Şeyh Celâle'ddin Es Suyuti Radiyallâhu 'anh dır.

Eseri özetleyecek olursak; İshak Peygamber'in Hayid adındaki torunu Rum diyarından Mısır'a gelip Nil Nehri'nin bir uçtan bir uca seyrederek Nil'in başına varmak istemiştir. Bu sebeple ömrünün yetmesi için Allah'a dua etmiştir. Hayid'in duası kabul olmuştur. Bin yıllık ömür verilmesiyle Nil Nehri'nin kaynağına ulaşmak için yola çıkmıştır. Yolculuğunda efsanelere, masallara özgü olan olağanüstü kişiler ve varlıklarla karşılaşmıştır. Hayid'in karşılaştığı kişilerden biri de Umran'dır. Umran ona "bazı şartlarımı yerine getirirsen sana yardım edeceğim" diyerek yol gösterip yardım etmiştir. Hayid, Umran'ın vermiş olduğu bilgilerin yardımıyla çoğu güçlüğü aşarak en son Cebrail'in de yol göstermesi ve bilgi vermesiyle Nil'in başına ulaşmıştır. Melek, "bu makama iki kişi ulaştı biri sen diğeri Hızır, bundan öteye izin yoktur" demiştir. Cennetten nasibi olan üzüm inmiş onu almıştır. Dünya nimeti yemediği müddetçe o üzümün ona yeteceği bildirilmiştir. Amacına ulaşan Hayid gördüğü güzelliklerden sonra aynı şekilde geldiği yoldan dönerek Umran'ın yeni vefat ettiğini öğrenip üzülmüş kabri üzerinde af edilmesi için dua etmiştir. Orada ihtiyar görünümlü biriyle karşılaşmış ve Hayid, o kişinin şeytan olduğunu

anlamamıştır. Şeytan, Hayid'i kandırıp ağaçtan elma yemesine ikna etmiştir. Dünya nimeti yiyen Hayid'in cennet meyvesi kaybolmuş ve Hayid ancak melek gelip onun şeytan olduğunu söylediğinde durumu anlamıştır ama iş işten geçmiştir. Hayid çok zaman geçmeden Mısır'da vefat etmiştir.

Eserde, Hayid'in zor olan amacına ulaşma çabası neticesinde kendisine insan dışı özellikler yüklenmiş ve dini motiflere, olağanüstü kişi ve olaylara çokça yer verilmiştir. Hayid ile ilgili olan anlatı sonrasında Nil Nehri'nin kaynağı ile ilgili rivayetlere, Mısır'ın güzelliklerine, faziletlerine, Mısır ile ilgili söylenenlerin sebeplerine yer verilerek eser tamamlanmıştır.

Sadeleştirilmiş Metin

Eserin ilk bölümünde İmâm Ebu'l-leys İbni Sa'ddan radiya'l-lâhu Anh'ın rivayetine göre Hz. İshak peygamberin oğullarından 'Ays evladından Hayid Bin Sâlim'in Rum diyarını yaklaşık 200 yıl vatan edinip sonra Rum'dan Mısır'a gelmesinden bahsedilir. Hayid, Mısır'ı görüp Nil'in başına giderek Nil'in bir uçtan bir uca hayret verici durumunu seyretmek istemiştir. Nil'in başına varabilmeyi isteyen Hayid ömrünün yetmesi için Allah'a dua etmiştir. Duası kabul olmuştur. Rivayete göre 1000 yıl yaşamıştır. Hayid bu niyetle Nil Nehri boyunca yürümüştür. Bir rivayete göre 30 yıl bir rivayete göre ise 15 yıl yürümüştür. Gece gündüz Allah'ı anmış, Allah'ta ona gece gündüz rızkını vermiş, aç susuz kalmamıştır. Fakat bir müddet sonra neşeli hali perişan hale dönüşmüş, uzun yıllar yorgun ve perişan halde yürümüştür. Yürüdüğü yerlerde insan ve hayvan türleri yoktur. Bir gün yolu Yeşildeniz'e çıkmıştır. Çok büyük bir deniz olduğunu ve Nil'in o denizi ikiye bölerek içinden geçip yeryüzüne dökülüşünü görmüştür. O yerde sarı renkli bakır bir direk dikili olup kuşların üzerinde ötüştüğünü görmüştür. Bu direğin üzerinde Süryani kalem ile yazılı olan döşenmiş kanatlar vardır. Yazıda, İskender Zülkarneyn'in bu makama gelip bundan sonra yol olmadığı için bu işareti koyarak geri döndüğünden bahsedilmiştir. Hayid yazıyı okuyarak hayran hayran bakarken kulağına tesbih sesi gelmiş ve sese doğru ilerleyip görmüştür ki bir elma ağacı var ve altında biri oturmuş ibadet ediyor. Hayid yanına giderek selâm vermiş o kişi de yanına oturmasını söylemiş ve "kimsin, nereden geliyorsun? Buraya insanoğlundan kimse gelmez" diyerek sorular sormuştur. Hayid "ey değerli kişi ben Hazreti İshak oğlu 'Ays evlatlarından Şallum oğlu Ha'idim" demiştir. O kişi şaşırarak tekrar "hoş geldin" diyerek kalkıp tekrar Hayid ile görüşüp, öpüp sarılmıştır. O kişi kendisinin de 'Ays evlatlarından olduğunu adının Umran olduğunu söylemiş ve Hayid'e buraya gelmesindeki sebebin ne olduğunu sormuştur. O da sebebini anlatmıştır. Hayid'e "bende senin gibi heveslenerek Nil'in başına varıp hayretle seyretmek için bu makama ulaştım fakat Allah'ü Te'ala'nın meleklerinden biri vahiy getirdi, ya Umran, Allah'ın emri budur ki bu makamda ibadetle meşgul ol ve daha uzaklara gitme dedi. Bende secde ederek Allah'a şükrederek burada kaldım. Allah'tan emir gelene kadar bekleyeceğim" demiştir.

Hayid, hiç peygamberlerden gelen küçük kitaplarda veya insanoğlundan gördün mü veya işittin mi 'Ays soyundan birisinin Nil'in başına vararak durumunu seyreden

birisini diyerek soru sormuştur. Umran şimdiye kadar kimseye nasip olmadığını söyleyerek umarım o kişi sen olursun demiştir.

Hayid, Umran'a "bana yol göster" demiş, Umran ise "şu şartla yol gösteririm" demiştir. "O civara varıp amacına ulaştıktan sonra dönüp geldiğinde yanımda kalarak bana dost, arkadaş olacaksın, benimle birlikte ibadetle meşgul olacaksın, eğer ben ölmüş olursam beni defnedip kabrimin başında benim için Allah'tan af dileyeceksin, Allah'tan bi emir gelirse o buyruğa uyacaksın" demiştir. Hayid kabul etmiş ve sözleşmişlerdir. Sonra Umran, "Ya Hayid bu denizin sahili boyunca git ve bir büyük dağ gördüğünde tepesine çık ve güneşin doğuşuna kadar sabırla bekle. Güneşin doğacağı vakit deniz coşacak dalgalar dağın zirvesine yükselince birdenbire büyük bir yaratık çıkıp güneşi yakalamaya çalışacak o yaratığın 4 başı ve 4 yüzü var. Onun büyüklüğünü Allah'tan başka kimse bilmez, o yaratığın hızlıca hareket etmesinin amacı doğudan batıya ve batıdan doğuya sıçrayarak güneş doğduğunda ve dolandığında atılarak güneşi yakalamaya çalışmaktır, kıyamete kadar onun işi budur. Allah'ın emriyle bir melek inerek o yaratık güneşe hamle yaptığında melek onun yüzüne vurarak uzaklaştırır ve döner. Ya Hayid o zaman o dağın tepesine git ve canavarı seyret o canavar güneşe doğru hamle yapıp geriye döndüğünde kendisi onun arkasına bırak, o seni karşı tarafa çıkaracaktır. Bundan sonra deniz kenarından ilerle demirden bir yere kavuşacaksın, tüm dağ, deniz ve çöl o demirdendir 15 yıl boyunca git sonra dağ, taş ve sahranın bakırdan olduğu 25 yıllık yola ulaşip onu aş, aştığında gümüşten bir yere kavuşursun bu yolu da 25 yıl gideceksin sonrasında altından bir yola kavuşacaksın tüm dağ, taş ve çölün altın olduğu bu yol 25 yıllık yoldur dünyanın ortasına kavuştuğunda kızıl yakuttan yapılmış büyük bir köşke kavuşacaksın kızıl zümrüten kubbesi, kızıl yakuttan kapısının halkası vardır. Kapıyı çal, içeriden Ebu'l-Abbâs Hazreti Hızır Aleyhi's-selâm gelip sana yol gösterecek bu muradına kavuşmanın delilidir" demiştir. Hayid, Umran ile vedalaşarak yola çıkmıştır. O dağın tepesine ulaşip güneşin doğma vaktine kadar beklemiştir. Güneş doğacağı vakit birdenbire denizin dalgaları coşarak dağın zirvesine doğru ulaşmıştır. Hayid baktığında görmüştür ki bir büyük canavar denizin dalgalarını yararak şiddetle gelerek güneşi kapmaya çalışır. Allah'ın emriyle melek görünüp büyük canavarın güneşe hücum etmesini engellemiştir. O canavar, dolanan güneşe kavuşmaya çalıştığı anda Hayid kendini canavarın arkasına bırakarak gözlerini yumup Allah'ı zikretmiştir. Allah'ın emriyle o canavar onu dağın diğer yüzüne bırakıp gitmiştir. Hayid, anlatılan o vadileri geçip o yakuttan yapılmış büyük köşke kavuşmuştur. Bir süre durup seyrettikten sonra kapının halkasına vurmuş içeriden yeşil elbiseler giymiş nur yüzlü biri çıkmıştır. Hayit selam vermiştir. Hayid, o makama vardığında mübarek kişi "hoş geldin Hayid" demiştir. Hayid, mübarek kişiye "benim adımlı nereden bildin" diye sormuştur. O ihtiyar kişi, "seni bu makama kavuşturan bildirdi" demiştir. "Bilmez misin ruhlar aleminde hepimizin birbirimizle tanıştığımızı" demiştir. "Ya Hayid buraya gelmekte ki amacın ne" diye sormuştur. Hayid, "Nil'in başını görüp hayretle seyretmektir" demiştir. Yaşlı adam, "ya Hayid büyük emirden sorumluydun ama sana müjdeler olsun ki Nil'in başına ulaşip hayranlıkla izleyebileceksin" demiştir. Hayid bu müjdeden dolayı sevinerek o köşkün içine bakarak görmüştür. Büyük bir

topluluk altından ve gümüşten kürsüler üzerine oturmuş, yüzleri nurdan parlayan kişiler kılıçlarını ve oklarını kuşanarak bıçakları bellerinde, sopaları önlerinde, değerli taşlardan ve zümrüt cinsinden kıymetli taşlardan kaplarda çeşitli yemekler konmuş ve altın, gümüş ve kristalden kaplarda şerbetler verilmiştir. Sevinçli ve huzur içinde gülüp oynayıp hoş vakit geçirirler. Ellerinden, boyunlarından ve damarlarından kan akar ve o kanın kokusu akılda kalıcı hoş koku bırakır. Ağırbaşlılığı, heybeti, üzerlerine nur saçan parlaklıklarıyla görenler hayran kalır. Hayid onları görüp sohbet etmiştir. İhtiyara "bunlar kimler" diye sormuştur. Allah'ın bunlara bu kerameti tahsis etmesinin sebebini sormuştur. İhtiyar, "bunlar şu kişilerdir ki Allah yolunda savaşarak savaşta şehit olmuşlardır. Kıyamete kadar bu kişiler bu şekilde yiyip içerek, ferahlık ve sevinç içinde olacaklardır. Bunlara korku, hüznün ve elem yoktur. Daima rahmet ve affedilmekle müjdelenmişlerdir" demiştir. Hayid, dua ederek, secde ederek Allah'a hamd ve senada bulunup şükür etmiştir. Allah'tan kendisine yol göstermesini istemiştir. İhtiyara veda edip yollara düşmüş, uzun yollar aşarak bir araziye kavuşmuştur. Tamamı güzel kokulu çiçeklerle kaplıdır. Dağı, çölü ve o araziye 20 yılda aşmıştır. Sonra çöl topraklarına kavuşmuştur ki nurlu, bembeyaz, parlayan, parlıtlı o vadide de 40 yıl yürümüştür. Ondan sonra nurdan büyük bir kubbeye rastlamış, o kubbenin yalnız yerleştirilmiş olması mümkün değil diye düşünmüştür. Kapısı vardır. Çevresine altından sur çekmişlerdir. O kubbe içinde nurdan bir direk gökyüzüne doğru uzanmış ve o direğin etrafında melekler varmış. Karşılaşmadan kimi çıkar kimi iner ve sınırına varacağı noktayı Allah'tan başka kimse bilmezmiş. O direğin çevresinde 4 ayrı su çıkarak o kubbeye yukarıdan inerek dökülürmüş. Ondan dolayı kubbenin 4 kapsından çıkıp akar gidermiş. Hayid bir müddet oturup seyretmiş ve ileriye giderek dilekte bulunmuştur. O yüksek duvar üzerine çıkıp yaşadığı yerin ötesini seyrederken ansızın bir melek görünmüş ve "Ya Hayid dur yerinde bundan öteye izin yoktur maksadına kavuştun nurdan direği görüyorsun" demiştir. Göğe doğru çekilmiş yedi kat gökleri geçip göklerin en uç noktasına ulaşmıştır. Cennetin en güzel yerinde bulunan güzel bahçenin eşiğindedir. "Bu nehirler ondan akıp gelir ya Hayid, Allah'ın gücünün sonu yoktur, Allah'a şükret ki insanoğlundan bu makama iki kişi ulaşmıştır. Birisi sen diğeri Hazreti Hızır Aleyhisselâm'dır ve şu gördüğün 4 su cennetten çıkıp gelir. Bu ırmaklardan birisi Nil'dir. Bal ırmağından akıp gelir, biri Fırat'tır Hamr ırmağından akıp gelir ve biri Seyhun'dur ki Süt ırmağından akıp gelir ve diğeri Ceyhun'dur Su ırmağından akıp gelir. Ya Hayid bu sulardan iç ve gusül abdesti al, sana cennetten nasibin inecektir. Al fakat dünya yiyeceklerinden bir şey üzerine almadan yemek ye ondan sonra bu makamdan geri dönüp git durmak için izin yoktur helâk olursun" diyerek melek kaybolmuştur. Hayid geri o 4 bölük suya girerek içip gusül almış ve namaz kılıp Allah'a çokça hamd ve şükür etmiştir. Ansızın bir salkım üzüm yukarıdan aşağı inmiş, bu üzüm 3 çeşitmiş, biri zümrütten biri yakuttan biri beyaz incidenmiş. Hayid o salkımı alıp geri dönüp geldiği uzak yolları aşarak geri o büyük yaratığın arkasından geçip Umran'ın makamına ulaşmıştır. Umran'ın yeni vefat etmiş olduğunu görüp üzümüştür. Kabrinin başında af edilmesi için çokça dua etmiştir. Her defasında o üzümün yemiş eksilmeyip geri bütün olurmuş. Hayid birkaç gün o civarda ibadet etmiş, ibadet ediyorken bir gün karşısına Allah'ın emir ve yasaklarını anlatan şeyh görünömlü biri

görünmüştür. Yakınına gelerek Hayid'e selam vererek, "Merhaba ya Hayid, hoş geldin seferin mübarek olsun, Nil'in amelinden sana ne ulaştı haber veresin" demiştir. Hayid gördüğünü anlatmıştır. Şeyh görünümlü kişi başını sallayarak, "ya Hayid bizde kitaplarda böyle gördük, böyle okuduk" demiş ve Hayid ile insanlar arasında karşılıklı muhabbet başlamıştır. Oradan Ümran'ın ibadet yerinde yetişmiş elma ağacına bakıp "ya Hayid şu nefis elmalardan ye" demiştir. Hayid, "ya şeyh bana cennetten rızık verilmiştir, dünya yiyeceklerinden yiyip içmem" demiştir. Şeyh, "doğru dersin ama bu elma ağacı da cennet meyvelerindedir. Allah'ın emriyle cennetten çıktı. Umran, bundan gıda alsın, ibadeti güçlü olsun diye senin için bunu koydu" demiştir. "Belki sen gittikten sonra bu elma ağacı yukarıya yükselip geri cennete gider" diyerek Hayid'i inandırmıştır. Hayid elma ağacına yaklaşip bir elma koparıp ısırıldığı gibi koynundan üzüm salkımı kaybolmuştur. Şeyh görünümlü kişi kahkaha atarak gözden kaybolmuştur. Hayid, kendisine üzüm salkımı veren meleği görmüştür. Melek parmağını ısırıp "ya Hayid ne yaptın o şeyh görünümlü ihtiyar kişiyi bildin mi" demiştir. Hayid bilmediğini söylemiştir. Melek, "senin baban Adem'i ve annen Havva'yı cennetten çıkaran şeytandır" demiştir. "O sana kıskançlığından o salkımı aldırdı ya Hayid eğer o salkım dursaydı bütün dünya halkı yeseydi bir tane eksilmezdi. Ya Hayid şimdi geri yoluna doğru yönel" diyerek melek kaybolmuş ve Nil'in hâl ve vaziyetlerini gördüğü gibi haber verip tarihlere yazarak kaydetmişler. Hayid çok zaman geçmeden Mısır'da vefat etmiştir. Kitapta anlatılanların doğrusunu en iyi Allah bilir.

Başlangıçtan günümüze kadar kitabı çeviren güzel vasıflı kişi Nil Mevlânâ Şeyh Celâle'ddin Es Suyuti Radiyallâhu 'anh dır.

"Kevâkibü'r-Ravza" (Yıldızlar Bahçesi) adlı kitabında bildirmiştir ki Mısır'da bulunan Nil Nehri'nin aktığı yol Kaf Dağındaki Kar Dağından çıkıp akar gelir denizleri ve Kızıldeniz'i ayırıp çabucak yeryüzüne çıkar. Altın, gümüş, yakut, zümrüd madenlerine uğrayarak gelirmiş. Zenc ilinin denizine dökülürmüş. Bazıları şöyle söylemiş: Nil'in gelip insan ayağına kavuştuğu yerlerde Ay Dağı çıkıp görünürmüş, Ay Dağı sınırının ardındaymış. Gece ve gündüz orada beraberliği eksik olmaz ve yukarıda adı geçen dağ doğudan batıya doğru uzanmış. Ay Dağı diye adlandırılma sebebi çok beyaz olup bakıldığında ayın parlaklığı gibi gözü kamaştırmasındanmış. Bazıları ay harfleri olan kaf ve mim çokça bulunmuş bu sebeple ay ile ilgisi olan Süryanilerin oraya gelip ve o civarla ilgisi olduğundan Ay Dağı demişlerdir.

"Mir'atü'z Zamân" adlı eserin sahibi (Şemsüddin Ebul Muzaffer b. Yûsuf b. Abdullah Sıbt İbnül Cevzi-Arapça fıkıh kitabı) ifade eder Nil'in başlangıcı Ay Dağı'ndan çıkarak toplanmış, ondan 10 ırmağa ayrılmış, her biri bir tarafa akarmış onlardan biri Mısır'daki Nil Nehri imiş. Güneyden çıkıp kuzeye doğru diğer başka ırmaklara karşı koyarak akarmış ve kuzeye akan su güzel olurmuş. Mısır'daki Nil Nehri'nin çoğalmasında anlaşmazlıklar olmuş. Bazıları Allah bilir deyip susmuş, bazıları Nil'in artmasını ona giden pınarlar ve nehirlerden demişler. Bir toplulukta onun çok olmasını Afrika'nın güneyinde yer alan Habeş'in iklimi ve çeşitli memleketlere yağmurların çok yağmasının sonucu oluşan çok fazla sellerin Nil'e

karışarak taşıp akmasıyla Mısır'ın başkenti Kahire'ye yaz vaktinde ancak gelişine bağlamışlardır. Geç kavuşmasının sebebinin ise uzak mesafede olmasına bağlamışlardır. Bazıları bulanık olarak gelmesine sebep olarak Ay Dağı'nın kaynak suları altında Nil'in çok olduğu zaman kaynak sularının bulanık olmasından demiştir. Öyleyse bilinen Nil'in çokluğu sel ve yağmurdan değil, Allah tarafından ve "Asâru'l 'ulviyye" (Yüce Eser) adlı kitapta Aristoteles bildirmiştir ki başlangıcı belli olmayan zamanda Nil taşıdığında Mısır topraklarının etrafını dolaşıp kaplamış. Halk yüksek yerlere çıkarmış. Dağ eteğinde bulunan mağaralarda konaklamış. Bu mağaralar çok büyükmüş hatta öyle mağaralar varmış ki bütün şehir halkı sığabilirmiş. "Sec'u'l Lehdîl" adlı kitabın yazarı Ahmed Bin Yusuf En-Nikâsî'nin söylediğine göre Şî't Aleyhisselâm kuyudan su çekmiştir. İdris Aleyhisselâm dağda konaklayıp Nil'in durumunu görüp Mısır'ın emrini uygulamaya başlamıştır. Görmüştür ki Nil nehri gelip Mısır'ı kaplar ve halk yüksek yerlere ve dağlara çıkarak konaklar, Nil çekildiğinde halk uygun olan yerlerde tarım yaparmış. Nil bazen tarım zamanı bazen başka zamanlarda taşarmış. Belli bir vakti yokmuş. İdris Aleyhisselâm, bu durumu görüp halkı toplayarak konuşmuş. Nil, bol miktarda akmaya başlamış ve başladığı yere varmıştır. Ölçü ilmiyle, arazi ve suyu ölçerek teraziye alıp yüksek yerleri alçak etmiş ve Habeş iklimine geçip o iklimin insanlarını toplayıp Nil'in akış mesafesinde bazı yerleri çoğaltıp bazı yerleri eksiltip Nil'in yollardan çabuk ve geç gelişine göre hesap edip Nil'in Mısır'a ne zaman ulaşacağını ve ne zaman tarım zamanına rast geleceğini kaydedip yolları ona göre düzenlemiştir. Halâ Nil'in akışı bu düzene göredir, Nil için yapılan düzenlemenin başlangıcı o zamandır. Feridü'l-Garâib Sahibi İbnü'l-Verdâ'nın söylediğine göre Nil'den uzun ırmak yoktur ve Hazreti Resûlullâh Sallallâhu Aleyhi ve Sellem buyurmuştur ki Nil cennetten çıkar ve eğer çıktığı vakit isteyip arasaydınız cennet yapraklarından bulurdunuz. Söylenir ki Nil, Seyhun, Ceyhun, Fırat Cennetteki yeşil kubbeden çıkıp yüksek dağ zirvelerine akar ve Nil baldan tatlı misk gibi güzel, hoş kokuludur ama çeşitli sularla karışarak tadı ve kokusu değiştirmiş. Bunun sebebi şudur ki Allah, kuzey rüzgârını gönderir ve o da esip acı denizi kaldırıp önüne engel koyar onu geçip gidemez ve geri dönermiş. Tahpan atalarının yıldızları varmış, Allah'tan bir emirle güney rüzgârı esip Nil'i acı denize akıtmış. Ondaki açılan yerlerde tarım yaparlarmış ve birçok şeyi iyi bilen İbrahim Bin Vasif Şah, "Kitab-ı Ahbar-ı Mısır" (Mısır Ülkesi Kitabı) adlı eserinde söylemiştir ki o zaman Yazdışir padişah olmuştur. Sihir ve fal ilmini o sınıflandırmıştır. Gelecek ile ilgili haber veren Hermes'i Ay Dağı'na göndermiş, oraya gidip heykel ve putlar yapmış ve Nil'in sazlıklarını düzelterek daha iyi duruma getirmiştir. Ondaki önce Nil'in suyu çoğalıp taşarmış ve bazen bazı yerleri ayırmış. Hermes hikmete bakırdan 85 resim hazırlayıp terk etmiş ve Ay Dağı altından Nil çıkıp o resimlerin ağızlarından karşılaştırıp bilinen ile akıp nehirlerle dökülmüş. O bakırdan uzak olmuş şekilde hayvanların yataklarını yapıp Mısır toprakları ne kadar sudan tedbir alacağını hesaplayıp 18 tarım alanına bölmüş ve her tarım alanınının 12 parmak üzerine düğüm atmıştır. Bu miktar su geldiğinde Mısır topraklarının yok olacağı miktarı bilir ve bir tarafa akıtıp fazlasını düzlük sınırı ardından yıkık olan araziye akıtıp harcarmış ve illerini su basmasından, suya batmaktan kurtarırmış. Söylenen Ay Dağı resmi budur ki bu yer işaret edilmiştir.

Bir söylentiye göre eskiden sultanların bazısı Nil'in durumunu anlamak için eskilerden gönderme yaparak uzun zaman sonra bir büyük dağa kavuşmuşlar. Yukarısına bir insan çıkarmışlar ve o da diğer yüzüne inip gitmiş, gelmemiştir. Birini daha çıkarmışlar ondanda bir iz bulunamamış. En sonunda geri dönmüşler ve bir söylentiye göre o dağın ötesinde insanları çeken bir mıknaş olduğu söylenmiştir. Orada farklı tür taşlar varmış ve çok fazla beyazi gümüş gibiymiş. O taşların tesiri şuymuş ki ne zaman insanın gözü dokunsa o insanı çekip kendine getirirmiş. O taşlara insan yapışır kalır kurtulamayarak mahvolurmuş.

Kitaptaki ikinci bölümde Nil Nehri'nin anlaşılmaz ve tuhaf hali anlatılmış. İbni Lehi'a rivayet edermiş Abdullâh Bin 'Ömer Radya'llâhu 'Anhumâ rivayet eder ki demiştir, Mısır'da ki Nil Nehri ırmakların sultanıdır. Doğu ve batı arasında olan ırmakları Allah ona esir kılmıştır. Allah'ın emriyle Nil'in çoğalıp hareket ederek ırmaklara akması emredilmiştir. Nil'e yardım edip kim Allah'ın dilemesi üzerine akması tamamlanırsa hareket halindeki ırmaklara Allah tarafından emir gelir, yerli yerine geri dönsün diye sular çekilirmiş. Irmakları cennetten çıkaran her şeyi bilen Allah'ın kelâmı olan Kuran-ı Kerim'de ifade edilir ki başlangıcı bilinmeyen günlerde Nil'in iki tarafından İsvan şehriden aşağı doğru gelince bağ, tarla ve bahçeler vardı. Gemiler, ağaçların gölgesinde yürürdü ve güneşi günün ilk ışıklarına kadar görünen yıldızla beraber olduğunda hareket eden nehirlerin suları eksilir çok olan aylarda Ham'ın Kıpt adlı oğlundan türeyen Buda ve Mısır'a ait olanlar ve iri taneli yağmurlar, dut meyvesi bu 4'ü bu ayda meydana gelir ve 16 arşın yükseklik ölçülür. Mısır arazileri hakkında görüşülür ve Nil'in doğru yoldan sapması sonucu ölçüldüğünde 3 arşın miktarı kalsa o sene Nil az gelir derlermiş ve ölçme bahçesini Esa' İbni Zeyd Eş-Şunuhi Süleyman Bin 'Abdü'l-melik için yapmıştır. O çevreye yakın olan bir ölçü yeri daha varmış. Ahmet Bin Tolun yapmıştır. Yapılan işin çokluğunda ve dalgaların çokluğunda ona göre iş yaparlarmış ve kırsal alanlarda bir ölçü daha varmış ki 'Abdülaziz Bin Mervân yapmıştır. Bunlardan önce 3 ölçü varmış. Birini Manuk'ta Hz. Yusuf El Katdik yapmış. 'Aleyhi's selâm ve biri de Aksa adlı kırsalmış. Biri ise Mısır'ın güneyi olan Ahmim kentinde yer almış ve Levket adlı ihtiyar bir kadın yapmıştır. Firavun suya battıktan sonra Mısır'da 30 yıl padişah olmuştur ve Atfih'te bir pencere vardır yılda bir kere güneşin dolandığı çizgilerden Nil'in o sene kaç arşın ve kaç parmak geleceğinin bilgisini oradan edinmişlerdir.

Üçüncü bölümde, önceki kısımda Mısır ile ilgili söylenenlerin sebebi açıklanmıştır. Sebebi şudur ki Hz. Nuh 'Aleyhisselâm'ın 4 oğlu varmış birinin adı Sâm ve birinin adı Hâm ve birinin adı Yafes ve birinin adı Yâhtun imiş. Bir gün Nuh Aleyhisselâm'ın oğlu Sâm'a seslenerek çağırmış. Sâm cevap verip gelmiş Sâm'da evladını çağırmış evladından Arfahşd cevap vermiş ve Hz. Nuh'un yanına gelmiş. Nuh Aleyhisselâm sağ elini Sâm'ın üzerine ve sol elini Arfahşd'ın üzerine koyup hayır duada bulunmuş veya rabbi Sâm'a bereket ver ve mübarek eyle Arfahşd'ın evladına mülk ve saltanat ver demiş. Ya rabbi Hâm'ı ve evladını değersiz ve itibarsız eyle ve Sâm'ın evlatlarına köle ve hizmetkâr eyle demiş. Sudan ve Habeşilerin tamamının aslı Sâm'ın neslindenmiş. O anda Hâm'ın oğullarından Mısır Bin Banşır gelmiş ve Hazreti Nuh'un yanına gelerek mübarek elini öpüp "ya dede ben senin hizmetindeyim eğer babam sana uymadıysa ben uydum benim için hayır dua et"

demiş. Hz. Nuh Aleyhisselâm el kaldırıp “ya rabbi Mısır kuluna bereket ver ve evladına da soyuna da bereket ver ve onlara ihsanlarda bulun, toprak sahibi eyle, şu toprak güzel ve büyük beldededir. Irmağı ırmakların en üstünü, en hayırlısıdır ve o topraklara çokça bereket ver” demiş ve Nuh Aleyhisselâm oğlu Yafes’e seslenmiş. Yafes’in kendisi ve evladları uymamış. Öyle ise Nuh Aleyhisselâm beddua edip “Allah seni ve evlatlarını halk içinde işe yaramaz eylesin” demiş ondan sonra Yahtun’a seslenmiş. Yahtun, uyararak yanına gelmiş ona hayır duada bulunmuş. Sâ’m, Nuh’un duasıyla bereketiyle devletli bir şekilde çok uzun zaman ömür sürmüştü ve oğlu Arfahşd’da uzun ömürlü olmuş, saltanat ve peygamberlik onun evladına ulaşmış. Hâm’ın 4 oğlu varmış. Birinin adı Kenan imiş. Sudan ve Habeşiler onun soyundanmış ve birinin adı Futine imiş. Aynı soydanmış ve dördüncü oğlunun adı Bağs imiş onun da 4 oğlu varmış. Birinin adı Fakt ve birinin adı Eşmen ve birinin adı Etreb ve diğerinin adı Sâd imiş. Büyük su baskını olan Tufan’dan sonra Mısır topraklarında önceden konaklama yeri olan Nasr’a gelip Münuk’a doğru yola çıkmış. İhtiyarlamış ve zayıflamış, oğlu Mısır’ı Mısıra göndermiş. Kendine yurt ve beylik araziler vermiş o sebepten Mısır’a Mısır denilmiş ve Mısır’ın evladına iki deniz arasındaki İsvan’a varınca beylik araziler vermiş. Çok beyaz olan yerleri Hâm’ın Kıpt adlı oğluna vermiş. İsvan’a ve aşağı Asman’a gelince o sebepten Kıpt denilmiş. Aşmana’yı Asmun’a arazi vermiş. Aşağı Minuk’a varınca o sebepten Aşman her yerde bulunmuş ve Minuk toprakları arasındaki Sâda’ya ulaşan ve Sadâ’dan Saddân’a ulaşan toprakları vermiş. Böylece her vilayet sahibinin ismiyle anılmış. Bunun üzerine Mısır’ı 4’e bölerek başılamış. İkinci bölümde Mısır’ın güzelliklerinden bahsedilmiştir. Mısır’ın güzelliklerinden biri şuymuş ki suların iyisi ve üzerindeki kabarcıkları çok güzel ve çok hoşmuş bu vasıflarıyla Mısır, Şam’dan daha üstün olmuş ve balı diğer ballardan daha kokulu ve hoşmuş. Mısır Hükümeti Resuli Ekrem Sallallahu Aleyhi ve Selleme bal hediye göndermiş. Hazreti Aleyhisselâm buyurmuş ki bu bal bize nereden gelmiştir. Söylemişler ya Resulullâh Mısır’da bir kırsal alan vardır bal arısıyla ünlüdür. O kırsal alanın ballarındandır. Hazreti ‘Aleyhisselâm bereketli olsun diye dua etmiş. Halâ o kırsal alan peygamberin duası bereketiyle şenlenip balı diğer yeryüzünün ballarından çok güzel ve takdire değermiş. Bu mübarek topraklar 4 ayrı süs ve güzelliklerle süslenirmiş. Bu topraklar 3 ay beyaz gümüşe benzermiş Nil taşıp artarmış ve 3 ay Nil çekilir rengi misk gibi sararırmış. Ziraat yapılmış toprağın kokusu misk kokusuna benzermiş. 3 ay zümrüte benzermiş, bitki yetişip çiçekler açar zümrütü düşündürürmüş. 3 ayda tarım ürünleri yetişip hasat zamanı gelir ekin sararırmış, altına benzermiş. İbni Ömer Radiyallâhu Anh’dan rivayet edilirmiş ki her kim Cennet-i Firdevs’i görmek isterse mısır topraklarında tarım ürünlerinin yeşerip, bitkilerin çiçek açtığı ve ağaçların yeşil yapraklarını giyindiği zaman oraya baksın. Mısır’ın güzelliklerinden biri de şuymuş ki her zaman, her dönemde sebze ve meyve bulunup sonu gelmezmiş. Mısır’ın güzelliklerinden biri de İsvan topraklarında altın madenleri çokmuş ve Kavs topraklarında zümrüt madeni varmış. Dünyada oradan başka yerde zümrüt madeni yokmuş. Mısır’ın güzelliklerinden diğeri ise Mısır’da yaklaşık 30 bin fidan varmış. Çölü o kadar düzmüş ki bir damla su damlasa dört tarafa birden yayılmış. Keten ve çok çeşitli tür ürünlerin tarımı yapılmış. Çünkü doğu tarafı Nil imiş. Batı tarafında sarık şeklinde bir beyaz dağ varmış. Ebi Kanile

dağı olarak adı bilinmekteymiş. Kuşların civıltısının sesi o dağda işitilirmiş. Bir rivayete göre Harun Er-Reşit dünyayı tarif ettiğinde Mısır topraklarını çok beğendiğini söylemiş. Mısır'ın güzelliklerinden biri de şuymuş ki İhram dağlarıdır. Yeryüzünde ondan yüksek dağ yokmuş. İslam hükümdarlarından bazıları bu dağı yıkmayı düşünmüşler. Hesap edip görmüşler ki yıkmaya güçleri yetmeyecek vaz geçmişler. Halife Memûn yıkmayı düşünmüş 6 ay kadar uğraşmış dağın içine doğru bir yol açmışlar fakat içinde bir şey bulamamışlar. Tılsımlı olduğu için geriye bırakılan şey görülmemiş. Geri döndüklerinde bir mermer şadırvan içerisinde biraz altın bulmuşlar tartıp hesap etmiş ve harcamışlar. Ceridetü'l Câyib adlı kitabın yazarı İbnü'l Berda aktarmış ki hoşa giden değerli eşyalar ve çeşitli madenlerle doldurulmuş bu yükseltinin hikmetli ağız deridenmiş. Alet ve silahla dolu ve tılsımlıymış. Kuru ve susuzluk kabul etmez ve her zaman adı geçenlerin her birinin arşınıyla 400 arşınmış ve gerçeği de o kadarmış. Böylece yüksekte bulunan binası mermerdenmiş. İskendiyye üzerinde Zatü'l Hâm adlı kısımdan kesilip nakledilmiştir. Kırk uzunlukta yermiş ve uzunluğu 3 mil ve mil bin kulaçmış. Kulaç 4 arşınmış ve arşın 24 parmakmış ve inşa etmede karışıklık olmuştur.

Rivayet edilmiştir ki ülkenin büyük velilerinden Sehlük Bin Dersid yatarken bir gece bir rüya görüp ertesi gün kâhinleri toplayıp gördüğü rüyayı yıldızlar ilmine göre ifade etmelerini söylemiştir. Tufan olacağını bilip haber vermişler ve vaktini söylemişler. Bu yüzden Tufan'ın olacağını kabul edip ihram binasıyla ilgilenmişler ve Berherm'de yedi oda yapmışlar. Yıldızlar, güneş etrafında dolaşan yıldızların sayısı kadar her birinin kapısının altından bir put bırakmış. Bunun da içi boş bir elini ağzına koymuş altında kazılmış eski yazıyla adını yazmışlar, ne zaman o yazı okunursa o put ağzını açar o kapının anahtarı çıkararak görünürmüş. O putların kurbanı, tütsüleri, belli günleri, saati varmış. O gömülü kıymetli şeylere ve hazinelere ulaşmak, o zamanların meydana gelmesine bağlıymış. O putları ve yedi evi ruhlar emir altına almıştır. Koruma için taştan tavus konulmuştur. Kapak içinde bir melek ölü başı üzerine konulmuş ve konmuş o meleğin ismi, resmi ve hikmeti yazılmıştır. Tılsımlayan kişi dışında kimse ulaşamaz ve onu otlara, su yollarına itmiştir. Nil asmaları o alana gelip dolar ve otlarda yer altından yol yapmıştır. Bu yol, Mısır'ın şehirlerinden biri olan Feyyum'a çıkarmış. 2 günlük yolmuş ve otlarda "biz bunları 6 yılda yaptık bizden sonra gelenler isterse 600 yılda harap etsinler ve bilinir ki yıkmak yapmaktan kolaydır ve biz bunları ipek bez ve ipek ile bir uçtan bir uca örttük. Bizden sonra gelenler ot örtü giydirdinler ve ikinci tayin edilmiş kişi sarışın, henüz tüyü bitmemiş bir oğlandır. Otların üçüncüsü küçük ottur tayin edilmiş kişisi bir ruhbandır. Görünüşü yaşlı, güneşin doğuşu ve batışının karışımı elinde olan ve o karışım zamanı hermi dolaşır yaklaşırsa kaybolur. Geriye doğru uzaklaşırsa tekrar yeniden görünür" yazılıdır.

Mısır'ın güzelliklerinden biri de şudur ki başlangıcı belli olmayan günlerde Mısır halkı her sene birisinden kız alıp babasına ve annesine mal ve para verip razı ederlermiş. O kızı gelin edip şaşalı elbiselerle süsleyerek götürür Nil'e atarlarmış. Nil'de fazlalaşmış vefa gösterirmiş. Yapmazlarsa Nil gelmezmiş. Ömer Bil El 'As bu meseleyi Hz. Ömer Radiya'llâhu 'Anh Hazretlerine bildirmiş. Bir kâğıda yazarak cevap göndermiş ve "bunu Nil'e bırakınız" diye emir vermiş. O kâğıtta yazan şudur

ki "ya Nil eğer sen kendi kendine artıp gelirsen lazım değilsin gelme sana ihtiyacımız yoktur." Zira o kâğıdı Nil'e bırakmışlar. O gece ondan dolayı 18 su gelip Mısır topraklarını tamamen kaplamış.

Üçüncü bölümde Mısır'ın faziletleriyle ilgiliymiş. Allah, Kuran-ı Kerim'de bahsetmiş ve dini kitaplarda Mısır'ın yükseklik derecesinden bahsedilmiştir. Firavundan bahsederek buyurmuştur: Mısır ülkesini üstün kılan faziletlerden biri de budur ki peygamberlerden kaç kişi Mısır'a girmiştir. Hz. İbrahim, İsmail, Yakup, Yusuf, Peygamber Efendimiz ve Hz. Yakup evladından 12 kişi de dâhil olmuşlar. Faziletlerinden biri de budur ki Hz. Musa, Harun, Yuşa, Danyal, Nun, Armiyad, Lokman ve İsa Allah'ın rahmetleri üzerlerine olsun tamamı Mısır'da doğmuştur. Faziletlerinden biri de budur ki o hurma ağaçları ki Allah'ın Kuran-ı Kerim'de söylediği ve bildirdiği hurma ağacını sona doğru silkele dediği hurma ağacı Mısır'dadır. Birisi de Balsem kapısıdır. Hz. İsa'nın mucizesi de görülmüştür ve de Sahabe-i Kiram'dan çoğu kişide görmüştür. Büyük Dağ'da bazılarının kabri bulunur. 'Amr Bin El- 'As gibi ve diğerleri gibi Allah onların hepsinden razı olsun ve biri de faziletlerinden budur ki Sina yarımadasında Allah'ın tecelli ve Hz. Musa ile tekellüm ettiği Sina Dağı ve Kudüs Cami'si Mısır'da yapılmıştır.

Kitap tamamlandı. Allah çokça bağışlayandır. (11 Cemaziyel evvel 325)

İnceleme

Nil Nehri'nin başlangıç noktası Eski Mısırlılar için bir gizem olarak kalmıştır. "Nehrin kaynağına ilişkin sınırlı bilgiye sahip olan Eski Mısırlılar, Nil'in gökten geldiğini veya yer altı dünyasından gizli yollar ile Mısır'a ulaştığını düşünerek onu ilahlaştırmışlar ve Hapi ismini vererek insan şeklinde tasvir etmişlerdir (İnan, 1992: 5)." Eserde adı geçen Hayid ise merak neticesinde Nil'in gizemli kaynağına ulaşabilmek için zorlu yolculuğa çıkmıştır. Nil'in kaynağına ulaşmak için yapmış olduğu maceralı yolculuğu sonucunda Nil Nehri'nin kaynağına yani cennete ulaşmıştır. Bu yolculuğun anlatısında dini motiflere, olağanüstü kişi ve yerlere sıkça yer verilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: Hayid'in Allah'a dua edip duasının kabulüyle 1000 yıl ömür sürmesi, gümüş ve billur kaplar, elma ağacı, yıllarca durmadan yürümesi, aç ve susuzluğunun Allah tarafından giderilmesi, Süryani kalemle yazılı kanatları olan kuş, bakır direk, Zülkarneyn, pir, şeyh görünümlü ihtiyar, güneşin doğacağı vakit denizin coşarak dalgaların dağın zirvesine yükseldiğinde büyük bir yaratığın çıkması, bu yaratığın 4 başı ve 4 yüzünün olup güneşi yakalamaya çalışması, misk kokulu 4 kapılı kubbe, nurdan direk, Kaf dağı, zümrüt, Hızır, yakut ve beyaz inciden yedikçe bitmeyen üzüm, ay dağı gibi motiflerdir.

Eserde, çeşitli kitaplarda geçen Nil Nehri ile alâkalı olan bilgilere de yer verilmiştir. Bunlardan birisi "Kevâkibü'r-Ravza" adlı kitaptır. Bu kitaptan aktarılan bilgiye göre Nil'in kaynağının Kaf Dağı'ndan doğup, civarında olan Kar Dağı'na doğru aktığından bahsedilir. Kaf Dağı'nın ay gibi parlak olan Ay Dağı'nın ardında olduğu söylenir. Kaf Dağı'ndan çıktığı söylenerek Nil'in kaynağının bilinmeyecek kadar uzakta olduğu ve bunu kimsenin bulamayacağı anlatılmak istenmiştir. Yer verilen bilgilerden diğeri ise "Mir'atü'z Zamân" adlı eserdeki bilgidir. Bu kitaba göre

Nil'in kaynağı Ay Dağı'dır. Ondan çıkan suyun 10 ırmağa ayrılıp her birinin bir tarafa aktığından onlardan birinin Nil Nehri olduğundan bahsedilir. Güneyden çıkıp kuzeye aktığından ve kuzeye akan su olduğu için suyunun güzel olduğundan bahsedilmiştir.

Bu eserde Nil Nehri'nin çoğalması hakkındaki anlaşmazlıklardan bahsedilmiştir. Nil'in çoğalmasıyla ilgili bazı sebepler ileri sürülmüştür. Bazıları Allah bilir deyip susmuş, bazıları Nil'in artmasının sebebi olarak ona giden pınarlar ve nehirleri görmüştür. Bir topluluk ise onun çoğalmasına sebep olarak, Afrika'nın güneyinde yer alan Habeş'in iklimi ve çeşitli memleketlere yağmurların çok yağmasının sonucu oluşan sellerin Nil'e karışarak taşıp akmasına bağlamıştır.

Nil'in sularının Kahire'ye yaza kadar ancak ulaştığından bahsedilmiş bu geç gelişin sebebi ise mesafenin uzak oluşuna bağlanmıştır. Nil'in suyu bazen bulanık olarak akmaktadır. Bunun sebebi, suyun çok fazla olduğu zaman kaynak sularının bulanık olmasına bağlanmıştır. Ayrıca "Asârü'l 'ulviyye" (Yüce Eser) adlı kitapta geçen Aristoteles'in fikirlerine de değinilmiştir. Nil taşıdığında Mısır topraklarını kaplar. Halk bu durumdan korunmak için yüksek yerlere yerleşir ve Allah'tan bir emirle güney rüzgârının esip Nil'i acı denize akıtığında ondan açılan yerlerde tarımın yapıldığından bahsedilmiştir. Mısır için Nil'in taşmamasının veya çok taşmasının felaket habercisi olduğuna da değinilmiştir.

Eserde, İbrahim Bin Vasif Şah, "Kitab-ı Ahbar-ı Mısır" (Mısır Ülkesi Kitabı) adlı eserindeki taşkınlar ile ilgili alınan önlemlerden bahsedilmiştir. Taşkın zamanının doğru belirlenmesi için astronomi, takvim bilgisine başvurulduğundan, arazilerde hesaplama yapıldığından, matematikten yararlanılarak su baskınının önlenmesinden bahsedilmiştir. Metinde anlatılan bir rivayete göre Nil'in durumunu anlamak için bazı sultanlar bir dağa ulaşmıştır. Dağın arka tarafında mıknatıs olduğu düşünülmektedir. Kim dağın diğer tarafına geçtiyse kaybolmuştur. Orada insanları çeken ve kaybolmasını sağlayacak gümüş rengi taşların olduğu söylenmektedir.

Nil'in çoğalıp azalmasının Allah'ın emriyle olduğunu bunun da Kuran'ı Kerim'de geçtiğine değinilmiştir. Zuhur Suresi 51. Ayetten "Firavun, kavmine seslenerek dedi ki: 'Ey kavmim! Mısır hükümdarlığı benim değil mi? Şu nehirler de benim altımdan akıyor (değil mi?) Hâlâ görmüyor musunuz?' bahsedilmiştir. Eserde Nil'in çoğalmasının, geri çekilmesinin Allah'ın emrine bağlı olduğunun Kuran'ı Kerim'de geçtiği söylenerek bu ayetten bahsedilmiştir.

Mısır'a bolluk ve bereket veren Nil, alınacak ürün ve arazilerin sulanması için önemli yere sahiptir. Mısır halkı için Nil tek cankurtarandır. Nil'in her an yatağına sığmayarak taşmasını beklemişlerdir. Mısırların bütün ümidi Nil'in taşması üzerinedir. Nil olmazsa Mısırlılar için hayatta olmaz. Bu yüzden Nil'in su seviyesini tespit etmek için 3 ölçme yeri yapıldığından bahsedilmiştir. İlk ölçme bahçesi Esa' İbni Zeyd Eş-Şünuhi Süleyman Bin 'Abdü'l-melik için yapılmıştır. Diğer ölçme yerini Ahmet Bin Tolun yapmıştır, sonuncusu ise Abdülaziz Bin Mervân tarafından kırsal alanda yapılmıştır. Bu ölçme yerleri dışında 3 tane de ölçü yapılmıştır. Bunlardan birini Manuk'ta Hz. Yusuf El Katdik yapmıştır. İkincisi Aksa adlı kırsaldadır,

sonuncusu ise Mısır'ın güneyi olan Ahmim kentinde yer alır ve Levket adlı ihtiyar bir kadın tarafından yapılmıştır. Bu kadının, Firavun suya battıktan sonra 30 yıl padişahlık yaptığından bahsedilmiştir.

Ölçümlerde 3 arşın kadar ölçülürse o sene Nil'in suyu az gelir. Atfih'te bulunan bir pencereden yılda bir kere ölçüm yapıldığından, güneşin dolandığı çizgilerden Nil'in o sene kaç arşın ve kaç parmak geleceğinin bilgisini oradan edinildiğinden bahsedilir.

Eserde, Hz. Nuh Aleyhisselâm'ın oğullarından bahsedilmiştir. 4 oğlu vardır. Hâm, Sâm, Yafes ve Yâhtun idi. Bir gün Nuh Aleyhisselâm oğullarını yanına çağırıştır. Hâm babasına itaat etmezken Sâm itaat etmiştir. Nûh Aleyhisselâm, "Ya rabbi, Sâm'a bereket ver ve mübarek eyle Arfahşd'ın evladına mülk ve saltanat ver" diyerek ve "Ya rabbi, Hâm'ı ve evladını değersiz ve itibarsız eyle ve Sâm'ın evlatlarına köle ve hizmetkâr eyle" diyerek dua etmiştir. Sudan ve Habeşilerin tamamının aslı Sâm'ın neslindedir. O anda Hâm'ın oğullarından Mısır Bin Banşır gelip Hazreti Nuh'un yanına gelerek mübarek elini öpüp "ya dede ben senin hizmetindeyim eğer babam sana uymadıysa ben uydum benim için hayır dua et" demiştir. Hz. Nuh Aleyhisselâm el kaldırıp "ya rabbi Mısır'ı kuluna bereket ver ve evladına da soyuna da bereket ver ve onlara ihsanlarda bulun, toprak sahibi eyle diyerek dua etmiştir. Şu toprak güzel ve büyük beldededir. Irmağı ırmakların en üstünü, en hayırlısıdır ve o topraklara çokça bereket ver" demiştir. Nuh Aleyhisselâm'ın oğlu Yafes ve evladları da kendisine uymamıştır. Nuh Aleyhisselâm Yafes'e de beddua edip "Allah seni ve evlatlarını halk içinde işe yaramaz eylesin" demiştir. Sonra Yahtun'a seslenmiştir ve o kendisine itaat edince ona hayır duada bulunmuştur. Sâm, Nuh'un duasıyla bereketiyle devletli bir şekilde çok uzun yaşamıştır. Sâm oğlu Arfahşd'da uzun ömürlü olup saltanat ve peygamberlik onun evladına ulaşmıştır. Hâm'ın 4 oğlu vardı. Birinin adı Kenan'dır Sudan ve Habeşiler onun soyundandır ve birinin adı Futine'dir. Aynı soydandır ve dördüncü oğlunun adı Bağs'dır ki onun da 4 oğlu vardı. Birinin adı Fakt ve birinin adı Eşmen ve birinin adı Etreb ve diğerinin adı Sâd'dır.

Nûh Aleyhisselâm'ın evlatlarıyla yaşamış olduğu söylenen bir rivayete de yer verilmiştir. Nûh Aleyhisselâm, büyük su baskını olan Tufan'dan sonra Mısır topraklarında önceden konaklama yeri olan Nasr'a gelip Münuk'a doğru yola çıktığından bahsedilmiştir. İhtiyarlamış ve zayıflamış olduğundan ve oğlu Mısır'ı Mısır'a göndermiş olduğu söylenir. Mısır'a yurt ve beylik araziler verdiği için bu yüzden Mısır'a Mısır denildiğinden bahsedilmiştir. Mısır'ın evladına iki deniz arasındaki İsvan'a varınca beylik araziler verdiği çok beyaz olan yerleri Hâm'ın Kıpt adlı oğluna verdiği için bahsedilmiştir. İsvan'a ve aşağı Asman'a gelince o sebepten Kıpt denildiğini söylemiştir. Aşmana'yı Asmun'a, Sâda'ya Sadâ'dan Saddân'a ulaşan toprakları verdiği için böylece her vilayetin sahibinin ismiyle anıldığından bahsedilmiştir.

Metinde, Mısır'ın güzelliklerinden de bahsedilmiştir. Mısır'ın sularının çok hoş ve suların iyisi olduğundan bahsetmiş bu vasıflarıyla Mısır'ın Şam'dan daha üstün olduğuna yer vermiştir. Mısır ülkesindeki balın diğer ballardan daha kokulu ve hoş

olmasından da bahsedilmiştir. Eserde geçen bir rivayete göre Mısır Hükümeti Resûl-i Ekrem Sallallahu Aleyhi ve Selleme bal hediye göndermiştir. Hazreti Aleyhisselâm buyurmuştur ki bu bal bize nereden gelmiştir. Söylemişlerdir “ya Resulullâh Mısır’da bir kırsal alan var bal arısıyla ünlüdür. O kırsal alanın ballarındandır” denilmiştir. Hazreti ‘Aleyhisselâm bereketli olsun diye dua etmiştir. Halâ o kırsal alan peygamberin duası bereketiyle şenlenip balı diğer yeryüzünün ballarından çok güzel ve takdire değerdir denilmiştir. Mısır’ın güzelliklerinden biri de Ceridetü’l Câyib adlı kitabın yazarı İbnü’l Berda’dan aktarmıştır, hoş giden değerli eşyalar ve çeşitli madenlerle doldurulmuş hikmetli ağzı deriden kaplardır. Bu kapların alet ve silahla dolu olduğu ve tılsımlı olduğu söylenmiştir. Kuru ve susuzluk kabul etmeyen bu bahsedilenlerin her birinin boyunun 400 arşın olduğu ve binasının yüksekte bulunup mermerden olduğu söylenmektedir.

Ülkenin büyük velilerinden Sehlük Bin Dersid’in bir gece bir rüya görüp ertesi gün kâhinleri toplayıp gördüğü rüyayı yıldızlar ilmine göre yorumlamalarını söylediğinden bahsetmiştir. Kâhinlerin, Tufan olacağını bilip haber verdikleri, vaktini söyledikleri ifade edilmiştir. Bu rüyanın yorumlanması sonucu Nil’in sularının yükseleceğini anlayarak hazırlıklar yapılmış bu hazırlıklardan bahsedilmiştir. Tufan’ın olacağını kabul edip ihram binasıyla ilgilendikleri ve Berherm’de yedi oda yaptıkları söylenir. Güneşin etrafında dolaşan yıldızların sayısı kadar bu odaların her birinin kapısının altından bir put bırakıldığı söylenmiştir. Putlar tarif edilmiştir. Bu putların içi boş bir elini ağzına koymuş şekildedir, altında kazılmış eski yazıyla adı yazılıdır, ne zaman o yazı okunursa o put ağzını açarsa o kapının anahtarı çıkıp görünecek şekilde yapılmıştır. Bu putların kurbanı, tütsüleri, belli günleri ve saati olduğundan bahsedilmiştir. Gömülü kıymetli şeylere ve hazinelere ulaşmak için putların o zamanlarının gelmesi gerekmektedir. O putların ve yedi evi ruhların emir altına aldığından bahsedilir. Koruma için taştan tavus konulduğu söylenir. Kapak içinde bir melek ölü başı üzerine konulmuş ve konulan o meleğin ismi, resmi ve hikmetinden bahsedilmiştir. Bu meleğe, tılsımlayan kişi dışında kimsenin ulaşamayacağından bahsedilir. Otların arasında, su kenarında gizli yollarının olduğundan bahsedilir. Bu gizli yolun Mısır’ın şehirlerinden biri olan Feyyum’a çıktığından, 2 günlük yol olduğundan ve otlarda biz bunları 6 yılda yaptık bizden sonra gelenler isterse 600 yılda harap etsinler ve bilinir ki yıkmak yapmaktan kolaydır, biz bunları ipek bez ve ipek ile bir uçtan bir uca örttük, bizden sonra gelenler ot örtü giydirdinler ifadesinin yazılı olduğu söylenmektedir. İkinci tayin edilmiş kişinin sarışın, henüz tüyü bitmemiş bir oğlan olduğundan bahsedilir. Otların üçüncüsünün küçük bir ot olduğundan tayin edilmiş kişinin bir ruhban olduğundan bahsedilmiştir.

Eserde, görünüşü yaşlı olan, güneşin doğuşu ve batışının karışımı elinde olan ve o karışım zamanı dolaşan yaklaşıldığında kaybolan, geriye doğru uzaklaşıldığında tekrar yeniden görünen bir varlıktan bahsedilmiştir.

Eserde, Mısır’ın güzelliklerinden biri olarak, Mısır halkının her sene herhangi bir kızın anne, babasına mal ve para verip razı ederek o kızı gelin edip şaşalı elbiselerle süsleyerek götürüp Nil’e atmalarından bahsedilir. Bunun sonucunda Nil’in

fazlalaşarak vefa gösterdiğine inanıldığından bahsedilmektedir. İnançlarına göre eğer bunu yapmazlarsa Nil'in fazlalaşmayacağına inandıklarından bahsedilir. 'Ömer Bil El 'As bu meseleyi Hz. Ömer Radiyallâhu Anh Hazretlerine bildirdiğinden ve Hz. Ömer'in bir kâğıda yazarak cevap gönderdiğinden ve bunu Nil'e bırakınız diye emir verdiğiinden bahsedilmiştir. O kâğıtta "ya Nil eğer sen kendi kendine artıp gelersen lazım değilsin gelme sana ihtiyacımız yok" yazılı olduğu o kâğıdı Nil'e bıraktıklarından bahsedilir. Bu olayın sonucu olarak Nil'in suyunun fazlalaşarak Mısır topraklarını tamamen kapladığından bahsedilmiştir. Bu olay kaynaklarda daha geniş bir şekilde anlatılmıştır. Peygamberlik Müjdeleri adlı eserde şu şekilde geçmektedir: 'Hazret-i Ömer'in 'radiyallahü anh' halîfeliği sırasında Mısır fethedilmişti. Amr bin Âs 'radiyallahü anh' da Mısır'a vali olarak tayin edilmişti. Bir gün Mısır halkı Amr bin Âsa gelerek, Nil nehrinin bir âdeti vardır. Bu yapılmazsa suyu çekilir, dediler. O âdet nedir diye sordu. Halk, içinde bulunduğumuz bu aydan on iki gün geçtikten sonra, bir kız buluruz. Annesini babasını mâl ve para vererek razı ederiz. O kız güzel elbiselerle ve altınlarla süsleyip, Nil nehrine atarız, dediler. Amr bin Âs "radiyallahü anh" bunları işitince, İslamiyet'te böyle iş olmaz. İslamiyet bozuk âdetleri kaldırmıştır, diyerek kabul etmedi. Üç ay sonra Nil nehrinin suyu kesildi. Mısır halkı vatanlarından göç etmeğe başladı. Amr bin Âs 'radiyallahü anh' bu hâli görüp, bir mektûb yazarak durumu Hazret-i Ömer'e 'radiyallahü anh' bildirdi. Hazret-i Ömer mektûbu okudu ve bir cevâb yazarak onların âdetlerini yapmamakla iyi etmişsin. Mektûbumun içine bir parça kâğıd koydum. O kâğıdı Nil nehrine bırak, diye yazdı. Amr bin Âs 'radiyallahü anh' bu mektûbu aldı. Mektûbun içindeki kâğıdda şöyle yazılı idi: Allahın kulu Ömer bin Hattâbdan Mısır'ın Nil nehrine. Eğer bundan evvel kendin akdığını zan ediyorsan akma! Eğer seni vâhid ve kakhâr olan Allahü teâlâ akıtıyor ise, vâhid ve kakhâr olan Allahü teâlâdan seni akıtması için düâ ederim, akıtmasını dilerim. Amr bin Âs "radiyallahü anh" o kâğıdı Nil nehrine bıraktı. Ertesi gün sabâhleyin, Nil nehrinin suyu on altı arşın yükselerek akmağa başladı. Bir dahâ da önceki gibi suyu hiç kesilmedi. Mısır halkı sıkıntıdan kurtuldu (Mevlana, 2017: 289-290)."

Eserde son olarak Mısır'ın faziletlerinden bahsedilmiştir. Mısır'ın faziletler sayılmıştır. Faziletlerden biri, Allah'ın (c.c) Kur'an-ı Kerim'de ve dini kitaplarda Mısır'ın yükseklik derecesinden bahsedilmesidir. Mısır'a çok sayıda peygamberin gitmiş olması, Hz. İbrahim, İsmail, Yakup, Yusuf, Peygamber Efendimiz ve Hz. Yakup evladından 12 kişinin de Mısır'a gitmiş olması ve Hz. Musa, Harun, Yuşa, Danyal, Nun, Armiyad, Lokman ve İsa'nın Mısır'da doğmuş olması da faziletlerdendir. Faziletlerinden biri de Allah'ın Kuran-ı Kerim'de söylediği ve bildirdiği hurma ağacının ve Balsem Kapısı'nın Mısır'da olmasıdır. Hz. İsa'nın mucizesi de görülmüştür ve de Sahabe-i Kiram'dan çoğu kişide görmüştür bu da faziletlerdendir. Büyük Dağ'da 'Amr Bin El 'As gibi ve diğerleri gibi bazılarının kabrinin bulunması da faziletlerdendir. Sina yarımadasında Allah'ın tecelli ve Hz. Musa ile tekellüm ettiği Sina Dağı ve Kudüs Cami'si Mısır'da yapılmıştır bu da faziletlerdendir. Bu faziletlerden bahsedilerek Allah çokça bağışlayandır denilerek kitap tamamlanmıştır.

Sonuç

Eserde; Mısır'ın kalbi olan, çölü verimli bir alana çeviren Nil'in durumu ve öneminden, halkın inançlarından, o zamanların ölçüm için kullanılan yöntemlerinden, Mısır'ın önemli oluşunun sebeplerinden ve Mısır'ın güzelliklerinden bahsedilmiştir. Eser, 11 Cemaziyel evvel 325 yılında tamamlanmıştır.

Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış olan bu eserde Osmanlı Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesine ait olan kelimelere, dil bilgisi özelliklerine ve Arapça, Farsça kelimelere yer verilmiştir. Yazıldığı döneme göre dili sade ve anlaşılır niteliktedir.

Transkripsiyonlu olarak Latin harflerine aktarmış olduğum bu eserden de anlaşıldığı üzere Mısır denilince akla öncelikli olarak Nil Nehri gelmektedir. Nil Nehri Mısır'ın tarım, ticaret, kültür, tarih, dil, din, edebiyat, sanat ve mimarisinin önemli kaynağıdır. Kısaca Nil Nehri Mısır'ın kalbidir. Nil, Mısır'a hayat verdiğinden dolayı eserlerde önemli yer edinmiştir.

Ek1-Metin:

[22^a] Bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-raḥîm

Elḥamdü'l-lâhi rabbi'l-Ôâlemîn. Ve's-salâtü ve's-selâmü Ôalâ seyyidinâ Muḥammedin ve âlihî ve şâhbihî ecma'în. **Ammâ ba'Ôd** sebab-i taḥrîr in kitâb, ve mücib-i taṣṭîr in maḳâle-i şavâb oldur ki Ḥâzreti Muḥammed üstâdinâ Ôallâmet-üz zamân, tâc-ı rüûs-i ehl-i Ôîrfân, Mevlânâ Muḥammed Efendi ibnül-merḥûm Şeyḥ Zeyne'd-dîn El-Ôâbidîn El-bekri Es-Sıddîḳ Sıbtü'l-Ḥasan metta'Ôa'l-lâhu'l-vücûd, bi tavli ḥayâtihi ve mina'l-lâhi te'Ôâlâ Ôaleynâ bi şerefi beḳâ'oe, ve beḳâ-i şerafihi ilâ yevmi'd-dîn. Bir vaḳt-i fırûz ve pür rûz-ı behcet efrûzda Ḥâfîz-ı Maḥmiye-i Mısır, şaniha'l-lâhu Ôani'l-emr, Âsaf-re'oy vezîr-i rûşen-zamîr müşîr-i müşteri- tedbîr Ahmed Paşa yessara'l-lâhu te'Ôâlâ lehü himmete'l-hayrât mâ yürüdü vemâ yeşâ'oi fîh, ḥâzretleriniñ meclis-i şerîfleri ve maḥfil-i münîflerinde şeref-i soḥbetleriyle müşerref iken esnâ-i kelamda [22^b] Nîl-i Mısırın ahvâli, müzâkere olunub mebde' ve müntehâsı ve sebab-i izdiyâd ve noḳsanı su'âl olunub ve nev'Ö-i beñi insandan Nîlin başına varmış, ve menba' ve maḥrecine vâsil olmuş kimesne var mı, deyu su'âl ve isti'Ôlâm buyurduklarında sâlifü'z-zîkr Mevlânâ-yı Mümâileyh Ḥâzretleri, bi tariḳi'l-icmâl ta'Ôrifde tavşîf ider ba'Ôdehu bu faḳîre emr itdi ki kütüb-i Ôarabîde mestûr ve mezkûr olan ahvâl ve evsâfin çıkarub Türkî diline tercüme idem **Pes** emirleri mücibince Nîl-i Mısırın kütüb-i müdâvelede zîkr olunan ahvâl ve evsâfını istiḥrâc idüb ve Türkî lisâna tercüme olunub üç bâb üzerine tercüme kılındı vallâhu a'Ölem bi's-savâb **Bâb-ı Evvel** Nîlin mebde' ve müntehâsını ve ba'Ôzı Ôacâyib ve ğarâyibi beyânındadır. İmâm Ebu'l-leyş İbni Sa'Öddan radiya'l-lâhu ÔAnḥ rivâyet ider ki, Ḥâzreti İshâḳ Peyġamber Ôaleyhi's-selâm oğullarından ÔAys evlâdından **Ḥâyid Bin Şalum** nâm zât diyâr-ı Rûmda iki yüz yıl miḳdârı vatan idinmişdi soñra Rûmdan [23^a] irtihâl idüb Mısra gelüb sâḳin oldı, Nîl-i Mısırı görüb murâd idindi ki, Nîlin başına varub mebde' ve maḥrecini seyr idüb Ôacâyib ve ğarâyibini temâşâ eyleye. **Pes** bu niyyet ile Ḥâḳḳ Sübhânehü ve Te'Ôâlâ dergâhına niyâz idüb du'Ôâ eyledi ve Nîlin başına vusûlini kendüye Ôömr-i tavîl Ôinâyet olunmaḳ du'Ôâ eyledi. Bârî-i Celle ve ÔAlâ dergâhında du'Ôâsı maḳbûl oldı. Rivâyet olunur ki biñ yıla ḳarîb Ôömür sürdi. **Pes** Ḥâyid bu niyyetle sâḳil-i Nîli tutub sefer itdi. Otuz yıl ve bir rivâyetde on beş yıl şenlik içinde yürüdü. Gice ve gündüz zîkru'l-lâh ve tevḥîd-i ilâh iderdi. Ve Ḥâḳḳ Te'Ôâlâ hizane-i ğaybından aña rızḳını yetiştirir idi aç ve susuz ḳalmadı. Âḥir-i kâr şenlik içinden ḳıḳub arz-ı ḥarâba düşdi. Nice yıllar daḥi arz-ı ḥarâbede yürüdü. Ol yerlerde insân ve ḥayvân cinsinden bir nesne yoġıdı. Bir gün yolu deryâ-yı ḥâzara ḳıḳdı. Gördi kim bir Ôaḳîm deryâdır. Ve Nîl ol deryâyı şaḳ idüb içinden ḳıḳub ve gelüb [23^b] yeryüzine döküliyor, ve ol maḥalde nühâs-ı asferden bir şecer var dikmişler, üzerinde bir ḳuş şenlik düzüb ḳoşular, mefrûşu'l-cenâḥeyn ve üzerinde Süryânî ḳalem ile naḳş idüb yazmışlar ki

İskender-i Zü'l-karneyn bu maqâma gelüb bundan öte meslek ve tarihi olmadığına binâóen, bu Óalâmeti koyub rücúÓ itmişdir dimiş, Hâyid yazuyı okıyub hayrân tururken kulağına tesbîh âvâzı gelüb ol tarafa varub gördi. Bir elma ağacı bitmiş altında bir kimesne turmuş Óibâdet ider. Hâyid ilerü varub selâm virdi, ol dahi Óaleyk diyüb yanına alub oturdu. Ve eyitdi kimsiñ ve kıandan gelürsin, bu maqâma âdem zâddan kimseniñ geldiği yokdur didi. Hâyid eyitdi ey Óaziz ben Hâzreti İshâk oğlu ÓAys evlâdlarından Şallum oğlu Hâóidim didi. Ol şahs işidüb merhabâ yâ Hâyid hoş geldiñ deyü kalkub tekrâr Hâyid ile görüñüb öpüp ve koşdı ve eyitdi ey Hâyid ben dahi ÓAys evlâdından idim adım ÓUmrândır yâ Hâyid seniñ buraya gelmeden murâdiñ [24^a] nedir, ol dahi sebebini iólâm eyledi, işidüb eyitdi yâ Hâyid ben dahi seniñ gibi bu hevesi idüb Niliñ başına varub Óacâyib ve ğarâyibini seyr itmek için bu maqâma vâsıl olduĝda Bâri TeÓâlâ Hâzretlerinden melek gelüb vahy oldu, eyitdi yâ ÓUmrân Hâkķ Sübhânehü ve TeÓâlâ Hâzretleriniñ emr-i şerifi oldur ki bu maqâmda Óibâdete meşĝül olasın ve öteye tecävüz eylemeyesin ben dahi secde-i şükr idüb ve Bâri TeÓâlâya hâmd ve şenâ idüb bu maħalde kıaldım tâ emr-i hâk irince muntazırım didi. Hâyid eyitdi ey ÓUmrân Óacabâ hiç şuhuf-ı enbiyâ ve sefir-i âdemde gördüñ mi ve işitdiñ mi âdem oĝullarından Niliñ başına kimesne vara ve vâsılola ve menbaÓ ve maħrecini göre ÓUmrân eyitdi yâ Hâyid belj şuhuf-ı enbiyâda ve sefir-i âdemde gördüm ve işitdim ki ÓAys evlâdından bir kimesne Niliñ başına vara ve Óacâyib ve ğarâyibini temâşâ ide. Yâ Hâyid ol dem ki müyesser olmadı umarım ol kimesne sen olasın didi Hâyid eyitdi yâ ÓUmrân baña yol göster ÓUmrân eyitdi şol şartla ki çün maħall-i Hâmûra varub maķşüdiña vâsıl olasın [24^b] Dönüb geldikde yanımda kıalub baña eniş olub benimle Óibâdete meşĝül olasın, ve eger beni fevt itmiş bulursañ defn idüb kıabrim üzere istiĝfâra meşĝül olasın. Tâ emr-i Hâkķ teveccühle sâdir olursa mücibiyle Óamel idesin. Hâyid kıabül idüb Óahd ü mişâķ itdiler. Andan ÓUmrân eyitdi. Yâ Hâyid bu deryâniñ sâhilini tutub gidesin ve bir ulu taĝa iresin kıullesine çıkub ĝurüb-ı şemse deĝin şabr idesin ĝüneş tolncaķ vaķt olduĝda deryâ cüş idüb mevcler taĝniñ kıullelerine berâber ola nâĝâh deryâdan bir dâbbe-i Óazime çıkub ve atilub ĝüneşe hâmler ide yaÓni ister ki ĝüneşi kıapa ve ol dâbbeniñ adına muÓâdiyetü's-şems dirler dört başı ve dört yüzi vardır, aniñ Óazametini Hâkķ Sübhânehü ve TeÓâlâdan ĝayrı kimesne bilmez ol dâbbeniñ Óâdeti ve şitâbı maşriķdan maĝribe ve maĝribden maşriķa segirdüb şems toĝduķça ve tolandıķça atilub hâmler ider ĝüneşi kıapmaķ ister tâ kıyâmete dek aniñ işi budur Hâkķ Sübhânehü ve TeÓâlâniñ emriyle bir melâóike inüb ol dâbbe ĝüneşe hâmler itdikçe melâóike yüzine urub menÓ ider ve dönüb [25^a] Gider yâ Hâyed kıaçan kim ol taĝniñ depesine idesin. Ol maħalde turub ol dâbbeóı temâşâ idesin ol dâbbe ĝüneşe hâmler idüb ĝirüye döndükde kendüni arķasına biraĝasın. Ol seni kıarşu tarafa kııkara pes yâ Hâyed bundan soñra deryâ kenârını tutub gidesin temürden bir yere vâsıl olursın cümle taĝ u tâş u şâhrâ temürden ola on beş yıl gidesin andan ĝeçüb temirden yere vâsıl olasın cümle taĝ u tâş u şâhrâ baķırdan ola yirmi beş yıllıķ yoldur anı dahi kıatÓ idesin andan soña ĝümüşden bir yere vâsıl olasın kezá bu dahi bi'l-cümle ĝümüşden ola yirmi beş yıl dahi gidesin anı ĝeçdikden soñra altından bir yere vâsıl olasın cümle taĝ u tâş u şâhrâ altun ola yirmi beş yıllıķ yoldur ol arziñ ortasına vâsıl olduĝda yâķüt-ı ahmerden bir kıaşr-ı Óazimeye vâsıl olasın zümürd-ı aşferden kıubbesi ola kıapusınıñ yâķüt-ı aşferden halkası ola. Daķķ-ı bâb idüb ve içerüden naķibü'l-evliyâ Ebu'l-Óabbâs Hâzreti Hızır ÓAleyhi's-selâm kııķa ĝele saña yol gösterüb [25^b] delil ola murâdiña vâsıl olasın didi pes Hâyed ÓUmrânla vedâÓ düb yola revâne oldu tâ ki ol taĝ maħalline vâsıl oldu taĝniñ kıullesinde ĝurüb-ı şemse dek turdı ĝün tolncaķ zamân olduĝda nâĝâh deryâdan cüş u huruş idüb mevcler peydâ ve taĝniñ kıullelerine yanaşdı Hâyed nâzar idüb gördi kim bri dâbbe-i Óazime deryâyı şaķ idüb Óanf ve şiddetle ĝelür evveli ĝorinür ahiri ĝörünmez ĝelüb ĝüneş yatacaķ varub atilub ĝüneşi kıapmaķ ister Sübhânehü ve TeÓâlâ emriyle melek nâzil olub ol dâbbe-i Óazimi ĝüneşe hücumdan menÓ itdi ĝüneş Óayn-ı hâmmeye yetüb tolandıķda ol dâbbe rücúÓ idecek maħalde Hâyid kendüyi dâbbeniñ arķasına biraĝub ĝözlerini yumub zıkr ve tesbîhe meşĝül ve Bâdi TeÓâlâniñ emriyle ol dâbbe Hâyedi deryâniñ ol bir yüzine biraķdı ĝitdi tâ ki zıkr olunan vâdileri ĝeçüb ol yâķutdan kıaşr-ı Óazime vâsıl oldu. Bir zamân turub temâşâ itdi andan kıapuniñ halkasına el urub daķ idüb içerüden bir pır-i nürâni kııķdı. Yeşil hülleler ĝiymiş Hâyed eyitdi es-selâmü Óaleyke yâ nebiyya'l-

lâh ol daği ve Óaleyke's-selâm yâ Hâyed hoş [26^a] geldiñ, Hâyid eyitdi yâ nebiyya'l-lâh benim adımı nereden bildiñ. Ol pîr eyitdi seni bu maķāma vāsıl iden bildirdi bilmez misin inne ervâh-i enbiyāoe cünde mecennedete fi'l-melekūti fīmā teÓārafe minhā iótelefe vemā tenākera minhā ahtelef yaÓni ervâh-ı enbiyā bundan aķdem Óālem-i melekūtda cemÓ olmuşlar idi anlar ki anda birbiriyle ülfet tutub āşinā olmuşlar idi, bu Óālem-i cismāniyyeye geldiklerinde girü birbiriyle buluşub ülfet ve āşinā olmuşlardır, ve anlar ki ol Óālemde birbirleriyle āşinā olmamışlardır bu Óālemde daği görüşmeyüb bilişmemişlerdir imdi yâ Hâyid bunda gelmekden murādñ nedir Hâyid eyitdi Nñliñ başını görüb Óacāyib ve ğarāyibini seyr itmektir pîr eyitdi yâ Hâyid emr-i Óaźimden suóal itdiñ lâkin saña beşāret olsun ki Nñliñ başına vāsıl olub Óacāyib ve ğarāyibini göresin Hâyid bu beşāretten şād oldı andan ol ķaşrıñ içerüsine naźar salub gördi bir Óaźim cemāÓat altundan ve gümüşden kürsiler üzerinde oturmuşlar yüzleriniñ nūrı berķ urub kılıclarını ve tirkeşlerini ķuşanmışlar hānçerleri bellerinde ve sūñüleri önlerinde laÓl ve yāķutdan ve zebercedden siniler içinde envāÓ dürlü taÓāmlar [26^b] ķonmuş ve altun ve gümüş ve billūr maşrabalar ile şerbetler verilmiş, yiyüb feraĥ ve şādile gülüb ve oynayub zevķ iderler ellerinden ve boyunlarından ve tamarlarından ķan aķar ve ol ķanıñ rāyihāsı misk-ü ezferden źeki çıkub dimāġı muÓattar ider üzerlerinde heybet ve vaķar ve Óizz ü iftiĥār lāmiÓ ve sātíÓ olub gören ĥayrān ķalur Hâyid anları görüb temāşā itdi andan pîre eyitdi bunlar kimlerdir. Ve ne tāóifedir ki Cenābı Hāķķ bunları bu kerāmetle taĥşís itmişdir. Pîr eyitdi bunlar şol kimselerdir ki fı sebīli'l-lâh mücāhede idüb ğazāda şehíd olmuşlardır. Yevm-i ķiyāmete dek bunlar bu minvāl üzre yerler ve içerler feraĥ ve şādı üzre olub bunlara ĥavf ve bjm vehm ve ĥüzn ve elem tārj olmaz dāóimā rahmet ve ġufrān ile mübeşşirlerdir didi bi ķavliĥi teÓālā velā taĥşinü'z-żeyn fetevellā minñi sebīlu'l-lāhi emvātā bel aĥyāóí Óinde rabbiĥim yerzāķüne ve ķavliĥi teÓālā innallāhe eşterā mine'l-müóminñine innehum ve emvālehum bi enne lehumü'l-cennete yuķātílüne fı sebīli'l-lāhi fe yaķtulüne ve yaķtilüne vaÓden Óaleyhi ĥāķķan mine't-tevriyyete ve'l-İncīli ve'l-Ķur'āne ve min evfā bi Óahde mina'l-lāhi festebşirü ebíÓakümü'l-leźi bāyíÓtum biĥi źālīke ĥüve'l-ġafūru'l-Óaźim pes Hâyid secde-i [27^a] idüb Hāķķ TeÓālāya ĥamd ve šenā eyledi andan eyitdi yâ veliyallāh baña yol göster pîr daği irşād idüb vedāÓ eyledi ve yola revān oldı arz-ı źeĥebi ķatÓ idüb bir arza vāsıl oldı yek pāre zaÓferāndan idi gerek taġ ve gerek šāĥrā ve vādi ol arzı daği yirmi yılda ķatÓ eyledi andan arz-ı saĥrāya vāsıl oldı ki arz-ı beyzā-i kāfūriyyedir ki arz-ı müşāÓşāÓa oldur ol vādide daği kırķ yıl yürüyüb ķatÓ itdi. Andan soñra nūrdan bir Óaźim ķubbe rast geldi. Ve ol ķubbeniñ Óuzleti ķābil-i taÓbir ve taķrİR degildir. Ķapusu vardır çevresine altundan sur çekmişler ol ķubbe içinde nūrdan bir Óamūd eflāka çekilüb gitmiş ve ol Óamūduñ çevresinde melāóikeler vardır. Bı-ķiyās kimi iner kimi çıkar ve ĥad ve ĥaşrını Hāķķ TeÓālādan ġayrı kimse bilmez ol Óamūdiñ çevresinden dört bölük sú aķub ol ķubbeye yuķarudan inüb dökilür andan ķubbeniñ dört ķapusından çıkub sarf olur Hâyid bir zāmān turub temāşā itdi ve ilerü gelüb diledi ki ol sūriñ üzerine çıkub māverāsın seyr ide nāġāĥ bir melek zāĥir olub eyitdi yâ Hâyid tur [27^b] yeriñde ki bundan öte icāzet yoķdur maķşūdñña vāsıl oldıñ maÓlūmiñ ola ki bu nūrdan Óamūd ki görürsin eflāke çekilmiş yedi ķat gökleri geķüb sidretü'l-müntehāya vāsıl olmuşdur cennetül-firdevs işigindedir bu enhār andan aķub gelür yâ Hâyid ķudretü'l-lāha nihāyet yoķdur Hāķķa ĥamd eyle ki nevÓ-i insandan bu maķāma iki kimesne vāsıl olmuşdur birisi sen ve biri Hāzreti Hızır Óaleyhi's-selāmdır ve şol dört sú ki görürsin cennetden çıkub gelür biri Nildir ki bal ırmaġından aķub gelür ve biri Fıratdır ki ĥamr ırmaġından aķub gelür ve biri Seyĥundur ki süd ırmaġından aķub gelür ve biri Ceyĥundur ki sú ırmaġından aķub gelür yâ Hâyid bu sulardan iç ve ġusl eyle ve saña cennetden naşibiñ inecedir alasin velākin ólmeyesin. Üzerine dünya taÓāmından bir şeyó ekl idesin ve bundan soñra bu maķāmdan rücūÓ idüb ġidesin turmaġa izn yoķdur helāk olursın diyüb melek ġāyib oldı pes Hâyid ol dört bölük suya girüb ve içüb ġusl eyledi ve namāz ķılıb Hāķķ TeÓālāya çok ĥamd ve şükürler eyledi nāġāĥ bir şalkım üzüm nāzil oldı ve üç [28^a] nevÓ idi bir zebercedden ve biri yāķutdan ve biri beyaz incüden idi Hâyid ol şalkımı alub rücūÓ eyledi ve geldiġi yollardan ķatÓ-ı menāzil iderek girü ol dābbe-i Óaźimeniñ arķasından geķüb ÓUmrāniñ maķāmına vāsıl oldı gördi ki henüz vefāt itmiş teóessüf çeküb defin itdi ve ķabri üzre duÓā ve istiġnāda

meşğul oldu ve her bār ki ol üzümü yer idi eksilmeyüb girü bütün olurdu. Hâyyid eydür birkaç gün ol maħalde Őibâdet idüb tururken bir gün qarşudan bir şeyh sûret kimesne zâhir oldu ve yakın gelüb Hâyyide selâm virdi ve eyitdi merħabâ yâ Hâyyid hoş geldiñ seferiñ mübârek ola Nîliñ Őamelinden saña ne vâsıl oldu iŐlâm eyleseñ didi Hâyyid gördigini takrîr eyledi şeyh başın salub eyitdi. Yâ Hâyyid biz dahi kitâblarda böyle gördük. Ve böyle okuduğ diyüb Hâyyid ile insi tutdı ve musâhâbete başladı. Andan ŐUmrâniñ Őibâdetgâhında biten elma ağacına nażar idüb eyitdi yâ Hâyyid şü nefis elmalardan tenâvül eyleseñ didi Hâyyid eyitdi yâ şeyh baña cennetden rızq virilmiştir ve sipâriş olunmuşdur ki dünya taŐâmından üzerine tenâvül itmeyem [28^b] Şeyh eyitdi gerçek dirsın lâkin bu elma ağacı dahi cennet meyvelerindedir Hâkğ TeŐâlâ emriyle cennetden çıkub ŐUmrân için bunda ğidâ olub Őibâdete kavı ola ve ŐUmrân âhirete intikâl idüb bunı seniñ çün koydı şunu bil ki sen gitdikden soñra bu elma ağacı dahi refŐ olub girü cennete gider diyüb Hâyyidi inandırdı Hâyyid elma ağacına yakın gelüb bir elma kopardı ve ısırđğı gibi koynundan üzüm salğımı ğâyib oldu ol şeyh sûret-i kâhğaha idüb gözden ğâyib oldu Hâyyid gördi kendüye üzüm salğımını viren melek zâhir oldu parmağını ısırub eyitdi yâ Hâyyid neylediñ ol şeyh sûret-i piri bildiñ mi didi Hâyyid eyitdi bimedim melek didi ki seniñ babañ Âdemi ve anañ Hâvvâyı cennetden çıkararı iblisdir saña hasedinden ol salğımı senden aldırdı yâ Hâyyid eger ol salğım duraydı bütün Őâlem halkı yiyeler idi bir dânesi eksik olmayaydı. Yâ Hâyyid şimden girü yolına müteveccih ol diyüb melek ğâyib oldu ve ahvâl ve evsâf-ı Nîli gördiği gibi haber virüb târihlere yazub zabt itdiler [29^a] ve Hâyyid dahi çok zaman geçmeyüb Mısırdâ vefât eyledi. Temmetü'l-kitâb vallâhu aŐlem bi's-sevâb.

Hâzâ âhir-i tercümete kitâbü's-selsebil fî evsâfi'n-Nîl

Mevlânâ Şeyh Celâle'd-din Es-Suyûtî Radiya'l-lâhu Őanh

Kevâkibü'r-ravza nâm kitâbında zıkr ider ki Nîl-i Mısıriñ mecrâsı Cebel-i Kâfda Qar tağından çıkub aqar gelür deryâları ve Baħr-i Asferi şaq idüb seriŐan yeryüzine çıkar ve altun ve gümüş ve yâkut ve zümrüd maŐdenlerine uğrar tâ gelüb Zenc vilâyetiniñ bahşresine dökilür. BaŐzılar dimişler ki Nîl gelüb insan ayağı vâsıl olduğı yerlerde cebel-i Qamerden çıkub zâhir olur ve cebel-i Qamer hatt-ı üstüvâniñ ardındadır gice ve gündüz anda berâberdir ziyâde noğşân olmaz ve cebel-i mezbûr müstatildir maşriğdan mağribe çekilmiştir. Ve cebel-i Qamer tesmiye olunduğına bâŐis budur ki ğâyette beyaz olub nażar olunduğda ayiñ ziyâsı gibi gözi kamaşdırır. Ve baŐzılar zamm-ı kâfla ve sükün-ı mijmle kamer ıtlâğ iderler sebeb budur ki kameri didikleri tayr-ı maŐrûn andan gelüb ve ol maħalle mensüb [29^b] olmağın cebel-i Kameri didiler ve MirŐatü'z-Zamân sâhibi zıkr ider Nîliñ aslı cebel-i kamerden çıkup cemŐ olur andan on ırmâğ olub her biri bir tarafa aqar anlardan biri Nîl-i Mısırdır cenûbdan çıkub şimâle segirrdür sâŐir ırmaklarıñ hilâfidir. Ve şimâle aqarı şü latif olur. Ve Nîl-i Mısıriñ ziyâdeliği huşûsında ihtilâf olunmuşdur bir cemâŐat-i lâ yaŐlem zâlîke illallâh diyüb sükût itdiler ve baŐzılar Nîliñ ziyâde olmasını Őuyûn ve enhârdan didiler bir cemâŐat aña zâhib oldılar ki ziyâde olması iklim-i Hâbeşde ve bilâd-ı Nevde yağmurlar çok yağmağın siller vefret üzre olub Nîle qarışub taşar aqar ve Mısr Kâhireye şimdi geldiği yaz vaktinde ancağ gelür ve böyle gec vâsıl olduğına bâŐis mesâfe-i baŐide olduğı içündür ve baŐzılar bulanığ geldiğine sebeb budur ki ol Őuyûn cebel-i Kameriñ altında Nîl ziyâde olduğı zamân Őuyûndan bulanığ çıkar pes maŐlûm oldu ki ziyâdeliği seyl ve yağmurdan degildir fiŐl-i ilâhidir ve âsâru'l-Őulviyye nâm kitâbda Aristalis-i hâkım zıkr ider ki qadimü'z-zamânda Nîl taşdığda gelüb arz-ı Mısıri tavâf idüb kaplarıñ halk mürtefiŐ yerlere [30^a] çıkub ve cebel-i muŐfelimde mağaralarda sâkin olurlardı ve anda mağaralar vâri idi ki bir ucı Baħr-i Qalzeme çıkardı hattâ öyle mağara vâri idi ki şehriñ halkı sığarı idi ve SecŐu'l-lehdîl nâm kitâbiñ müŐellifi Ahmed Bin Yusuf En-Nikâşî zıkr ider ki Şit Őaleyhi's-selâm istihlâf eyledi. İdris Őaleyhi's-selâm tağda sâkin olub Nîliñ ahvâlini görüb Mısıriñ emrini ve tedbirini şürüŐ itdi. Gördi kim Nîl defŐa-i vâhidde gelüb Mısr iklimini basar ve ihâta ider halk mürtefiŐ yerlere ve tağlar başına çıkub sâkin olurlar Nîl çekildikde halk inüb sudan hâlî buldukları yerleri ziraŐat iderlerdi. Ve nîl ğâhı vakt-i ziraŐatde ve ğâhı ğayrı vaktide taşardı. Vakt-i muŐayyenesi

yoğidi. İdrîs ÓAleyhi's-selâm bunı görüb bi'l-cümle halkı cemÓ eyledi. Ve Nîl ziyâde olub aqmağa başladı. Ve başladığı mahallere vardı ve Óilm-i hendese ile arâzi ve şuyı vezn idüb terâziye aldı ve yüksek yerleri alçaq idüb ve Hâbeş iklimine geçüb ol iklimleriñ halkını cemÓ [30^b] idüb ceryân-ı Nîliñ mesâfesinde baÓzi mahalleri ziyâde ve baÓzi mahalleri eksik idüb Nîliñ yollarda tiz ve geç gelişine göre hesâbın alub Nîliñ Mısra ne vaqit vâsıl olmasını ve ne vaqit lâzım olub ziraÓat eyyâmına rast gelmesini tañrîr idüb yolları ıslâh eyledi. El-ân Nîliñ ceryânı ol ıslâhın üzerinedir. Ve ibtidâ Nîl emrinde tedbjir iden oldur. Ve Ferîdü'l-Ġarâib şâhîbi İbnü'l-Verdâ eydür. Nîlden uzun ırmağ yokdur ve Hâzreti Resûlü'l-lâh Şalla'l-lâhu ÓAleyhi Vesellem buyurmuşdur inne'n-Nîli yuhricü mine'l-cennete velevi't-temestüm fîhi hıyne yahrucu li vecedüm fîhâ min varâkihâ yaÓni tañkîkan Nîl cennetden çıkar ve eger çıktığı vaqitde isteyüb arasañız cennet yapraklarından bulurdıñız zıkr olunur ki Nîl ve Seyhûn ve Ceyhûn ve Fırat arz-ı zehebde yeşi zebercedden bir kubbeden çıkar yüksek tağ kulesinden akar ve Nîl baldan tatlu ve misk-i ez ferdet ezjd râyiñalıdır lâkin şular qarışub levn ve taÓamı ve râyiñası tağyir olur ve tertîbi artar sebebi budur ki Hâkğ Sübhânehû ve TeÓâlâ şimâl yelini gönderir esüb ve acı deñizi qaldırub önüne sed ider öte gidemeyüb irkilür ve taşra iklimi başub [31^a] yayılır Tañpan ceddi bürci tamâm olur, bi emri'l-lâhi teÓâlâ rîh cenüb esüb Nîli acı deñize aqıdır andan yer açılıb halk ziraÓat iderler, ve üstâd İbrâhim Bin Vaşif Şâh kitâb-ı ahbâr-ı Mısırda zıkr ider ki ol zamân Yezdişir pâdişâh oldı sıhr ve kühâne Óilmini ol taşñif itmişdi. Hermes nâm kâhin cebel-i Qamere gönderdi varub anda heykel ve temâsil yapdı ve Nîliñ batıñasını taÓdîl ve ıslâh eyledi zirâ andan evvel Nîl taşub füyuzân olurdu ve kâhî baÓzi mevâziÓde munkatıÓ olurdu Hermes hikmetle baqırdan seksen beş sûret peydâ idüb vazÓ eyledi ve cebel-i Qameriñ altından Nîl çıkub ol sûretlerin ağızlarından kıyâs maÓlüm ile aqub enhâra dökilürdi ve ol baqırdan dür olmuş eşkalde mekâdir idüb arz-ı Mısır kaç arşun şudan rey olacağını hesâba alub on sekiz zirâÓa kısmet eyledi ve her zirâÓı on iki parmak üzre Óağd itdi bu miqdâr şü geldikde arz-ı Mısırî olub ehl-i Mısır müntefiÓ olacaq miqdârı soyar bir cânibe aqıdub ziyâdesini hatt-ı istivânîñ ardında arz-ı harâba aqıdub şarf itirdi ve vilâyetlerini başub ġarğdan halâs itirdi zıkr [31^b] olunan cebel-i Qameriñ resmi budur ki bu mahalle işâret olundu.

Cebel-i Qamer

ÓUyûn-ı ÓAşere

Enhâr-ı Hâmse

Ehâdeyni'l-Bahreyn

Qatrihâ

Minhum

Dercihî

Enhâr-ı ErbaÓîne

Hattu'l-İstivâ

Nehr-i Nîl-i Mısırî yuhricu fî halaqa

Desbat

Bahr-i Şatuf

Eşmun

İklim-i Şanı

El-Mansûre

Bahr-i Reşid Halic-i Nâhir

Enhâr-ı Hâmse

Ehâdeyni'l-Bahreyn

Qatrihâ

Minhum

Dercihî

Enhâr-ı ErbaÓîne

Hattu'l-İstivâ

Bahire'l-Kebire Fî İklimü'l-Evvel

[32^a] Rivāyet olunur ki selâtin-i mâziyeden ba'zısı Nîlîñ ahvâline vâkıf olmak için âdem irsâl idüb nice zamāndan soñra bir ulu tağa vâsıl oldılar yukarusına bir âdem çıkardılar ol dañi gidüb ol bir yüzine inüb gitdi gelmedi birin dañi çıkardılar anıñ dañi nām u nişānı belürmedi āhir rücū' itdiler ve dañi rivāyettir ki ol tağın ötesinde miķnātis-ı ins dirler bir cins taşlar vār idi gāyet beyazı gümüşü gibi ol taşların hāsiyyeti bu idi ki kaçaninsanın gözi toķunsa ol âdemi çeküb kendüye getirür idi ol taşlara âdem yapışur ķalır halās olamayub helāk olurdu.

Bāb-ı šāñi Nîl-i Mısrîñ Óacāyib ve ğarāyibini beyān ider İbni Lehî'Óa rivāyet ider ÓAbdu'l-lāh El-Muğāviriden ol dañi ÓAbdu'l-lāh Bin Óömerden Rādiya'l-lāhu ÓAnhumā rivāyet ider ki dimişdir, Nîli Mısr seyyidü'l-enhār sahhara'l-lāhu te'Óālahū külle nehreyñi'l-maşriķ ve'l-mağrib fe izā erāda'l-lāhi te'Óālā tecrî Nîli Mısr emra küle nehran yemüdde fe emdete'l-enhāri innehā ve feccara'l-lāhu te'Óālā ilā külli mā'öin Óuyünen fe izā entehā ceriħa ilā mā'öi irāden ve ĥayyu'l-lāhi te'Óālā ilā külli mā'öi enne yarci'Óu iā Óunsura ya'Öni Nîl-i Mısr ırmaķların sultānidir ve maşriķ ve mağrib [32^b] arasında olan ırmaķları Ĥaķķ Sübhānehū ve Te'Óālā aña müsaħħar ķılmışdır. Kaçan Ĥaķķ Te'Óālā emriyle Nîl ziyāde olub cereyān ide sā'öir ırmaķlara emr olur, Nîle yardım idüb imdād iderler, kaçan kim Ĥaķķ Te'Óālāñın irādeti üzre cereyānı tamām ola sā'öir ırmaķlara vahy olunur sular çekilüb yerlü yerine rücū' ide kemā ķāla'l-lāhu te'Óālā fe ahrecāhum min cennāti ve Óuyüni ve züü' ve maķām-ı kerim rivāyet olunur ki kaçımü'l-eyyāmda Nîlîñ iki cānibinden İsvān şehrinden aşığa reşide gelince bağ ve bostān ve bağçeler idi gemiler zıll-i eşcārda yürürdü ve güneşi sertān bürcine dāhil olduķda sā'öir enhāriñ suları eksilür ve Nîl ziyāde olur ve ziyādeligi şuhūr-ı Kıptiden Buda, ve Mısrı ve Ebib ve Tüt bu dört ayda vāķi'Ó olur, ve miķyāsda şu on altı arşun irtifā'Ó buduķda arāzi-i Mısrı rey ider ve inhirāf-ı Nîlden soñra ķā'Ó-ı miķyāsda şu üç arşun miķdāri ķalsa ol sene Nîl az gelür dirler, ve ravza-i miķyās Esā'ö İbni Zeyd Eş-Şünühi Süleyman Bin ÓAbdü'l-melik için yapmışdır ve ol maħalle ķarıb bir miķyās dañi vardır Ahmed Bin Folun yapmışdır. [33^a] Šunuñ vefretinde ve keşret-i emvācda anıñla Óamel iderler, ve ĥalvān-ı fām ķariyyede bir miķyās dañi vār idi ki ÓAbdü'l-Óaziz Bin Mervān yapmışdır bunlardan evvel üç miķyās vār idi biri Manuķda Ĥazreti Yūsuf Es-Siddik yapmış idi Óaleyhi's-selām ve biri dañi Akşā nām ķariyyededir ve biri dañi Aħmimedir ki ve Levketü'l-Óacūze nām ĥatun yapmışdı, Fir'Öavn ğarķ olduķdan soñra Mısrıda otuz yıl pādişāh olmuşdur ve Atfihde bir tākā vardır yılda bir kerre güneş tolandığı cezīreden Nîlîñ ol sene kaç arşun ve kaç parmaķ gelecekdir ma'Ölüm idinürler.

Bāb-ı šāliş Mufaşşal-ı evvel Mısrā Mısr tesmiye olunduğununununun sebebiñi beyān ider bā'Öiş oldur ki Ĥazreti Nūħ Óaleyhi's-selāmıñ dört oğlu vār idi biriniñ adı Sām ve biriniñ Ĥām ve biriniñ Yāfeş ve biriniñ Yaħtūn idi bir gün Nūħ Óaleyhi's-selām oğlu Sāma ĥitāb idüb çağırdı Sām cevāb virüb icābet eyledi Sām dañi evlādına çağırdı evlādından Arfaħşd cevāb virdi ve Ĥazreti Nūħuñ yanına geldi Nūħ Óaleyh's-selām šāğ elini Sāmıñ üzerine ve šol elini Arfaħşdın üzerine [33^b] koyub ĥayır du'Óā eyledi ve eyitdi yā rabbi Sāma bereket vir ve mübārek eyle, ve Arfaħşdın evlādına mülk ve saltanat vir didi andan Nūħ Óaleyhi's-selām oğlu Ĥāmı çağırdı, ne oğlu ve ne kendi icābet eyledi, aña beddu'Óā itdi ve eyitdi ki yā rabbi Ĥāmı ve evlādını ĥor ve ĥaķir eyle ve Sāmıñ evlādlarına bende ve ĥiżmetķar eyle didi. Cümle Sūdan ve Ĥabeşileriñ aslı Ĥām neslindedir ol maħalde Ĥāmıñ oğullarından Mısr bin Banısır çıkageldi, ve Ĥazreti Nūħuñ yanına varub mübārek elin öpüb eyitdi yā ceddı ben seniñ ĥiżmetindeyim eger babam icābet itmediyse ben icābet itdim benim için ĥayır du'Óā eyle didi. Ĥazreti Nūħ Óaleyhi's-selām el ķaldırub Allāhümme bārik fihi ve fi zürriyete ve eskene efdāle'l-arza'l-mübārekete elletı hiye ümmü'l-bilād ve ğavşü'l-Óibād elletı nehriħa efdāle illā ešmāra ve ec'Óale fiħā efdāle'l-berekāt. Ya'Öni yā rabbi Mısrı ķulıña bereket vir ve dañi evlādına ve zürriyetine bereket vir ve anlara efdal arzı mesken eyle şol arz ki ümmü'l-bilād ve ğavşü'l-Óibāddır ve ırmağı ırmaķların efdali ve ĥayrılısıdır ve ol arza efdal berekāt vir ve Nūħ Óaleyhi's-selām oğlu Yāfeşe nidā itdi icābet itmedi ne kendisi [34^a] ve ne evladları, Pes Nūħ Óaleyhi's-selām beddu'Óā idüb Ĥaķķ Te'Óālā seni ve evladlarını şerār-ı ĥalk eylesün didi andan Yaħtūna nidā eyledi icābet idüb yanına geldi, aña ĥayır du'Óā eyledi, Sām Nūħuñ du'Óası

berekâtıyla devletle çok rûzgâr Óömr sürdi ve oğlu Arfâhşd dahi muÓammer olub saltanat ve nübüvvet evlâdına degdi, Hâmiñ dört oğlu vār idi biriniñ adı KenÓan idi ki Sûdan ve Hâbeşilerin aslıdır, ve biriniñ adı Futiñe berberilerin aslıdır ve dördüncü oğlunuñ adı Bağsdır ki anıñ dahi dört oğlu vardır biriniñ adı Hâziğ ve biriniñ adı Âcdır. Ve Mısrıñ dahi dört oğlu var idi. Biriniñ adı Fağt ve biriniñ adı Eşmen ve biriniñ adı Etreb ve biriniñ Sâd idi tûfândan soñra arz-ı Mısra evvel nüzûl iden Naşr ile gelüb Münûkda menzil tutdı pîr ve zaÓıf olmuşidi ve oğlu Mısrı Mısra göndermişidi kendüye yurd ve aqtâÓ virdi ol sebebden Mısra Mısr tesmiye olundu ve Mısrıñ evlâdına mâbeyni'l-bahreyn isvâna varınca tavlen ve Óarzen ve bâriqadan âblaya varınca aqtâÓ virdi [34^b] kaftiyye maÓa Kıbtıyye mevziÓi Kaftiyye virdi İsvâna ve aşağı Aşmana gelince ol sebebden Kıbt tesmiye olundu ve Aşmûna Aşmûni aqtâÓ virdi aşağı Minûka varınca ol sebebden Aşman ıtlâk olundu ve Etrebe Minûk mâbeyni Sâda varınca ve Sâda dahi Sâddan varınca aqtâÓ virdi binâóenÓaleyh her vilâyet şâhibi ismiyle tesmiye olundu bu vech üzre Mısrı dört cüzó üzre bahş eyledi.

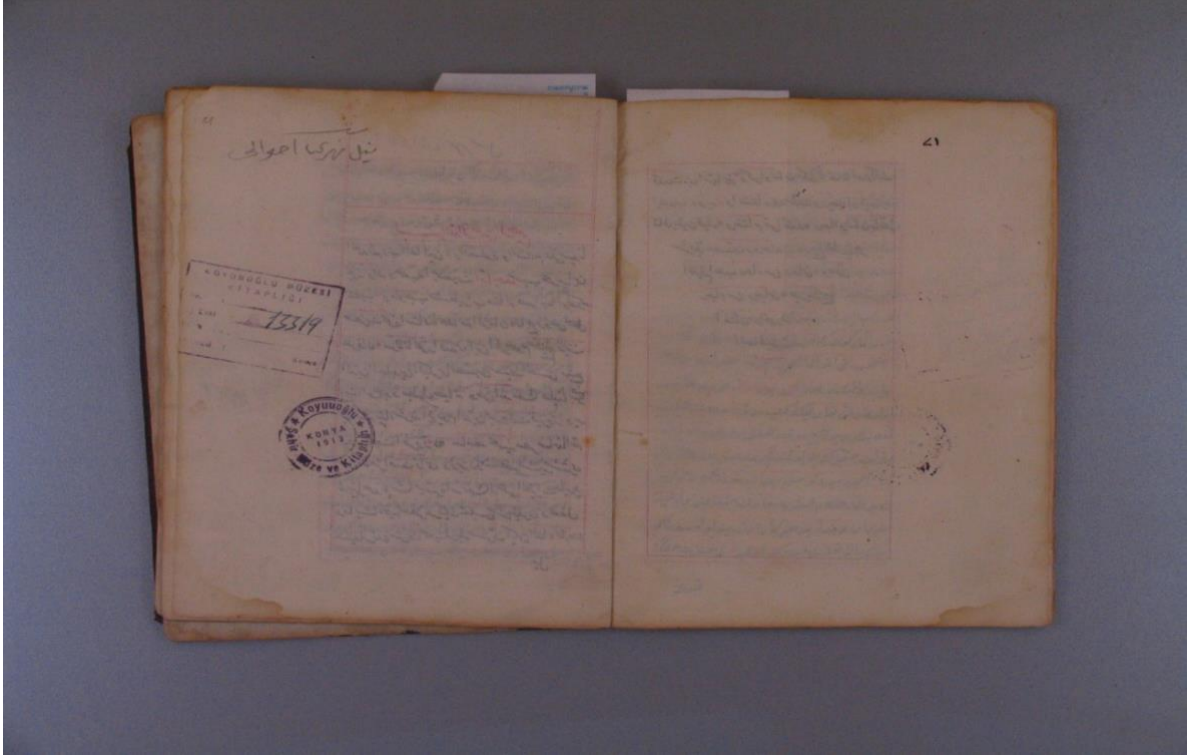
Faál-ı Şanı Mısrıñ mehâsini beyânındadır. Mısrıñ mehâsininden biri budur ki şuyın şularıñ eyüsi ve lahmi ve húbûbi tayyib ve ahsendir ve bu üç eşya ile Mısr Şâm üzerine tafđil olunmuşdur ve bâlı sâóir bâllerden ıtrî ve ahlîdir. Mülk-i Mısrıñ Hâzreti Resûli Ekrem Salla'l-lâhu ÓAleyhi Veselleme bâl hedıyye göndermişdi Hâzreti ÓAleyhi's-selâm buyurdu ki bu bâl bize neredendir eyitdiler yâ Resûl'l-allâh Mısrda bir qarıyye vardır Nîhk dimekle maÓrûfdur ol ol qarıyyeniñ Óaslındandır. Hâzreti ÓAleyhi's-selâm buyurdılar ki allâhümme bârik fı yühâ ve Óaleyhâ deyü bereketle duÓâ buyurdu hâlâ ol qarıyye hâzretiñ duÓası berekâtına maÓmûr olub bâlı sâóir qarâniñ bâlından etyab ve mebrûkdur ve mehâsin-i Mısrıñ biri dahi [35^a] Budur ki arz maÓreke havasına dört faál ile zîb ü zînet bulur evvel üç ay beyaz gümüşe beñzer ki Nîl taşub artar ve üç ay miske müşâbih olursa Nîl çekilüb ziraÓat âvâni olub yeriñ levni ve râyihası misk râyihasına müşâbih olur ve üç ay zümrede beñzer ki nebâtât yetişüb ve çiçekler açılıb besât zümridin düşünür ve üç ay dahi ziraÓat dahi yetişüb hasad zamâni olub ekin şararub nazarda alşuna mümâşil olur. Ve İbni ÓÖmer Radiya'l-lâhu Óanhdan mervîdir ki men erâdâne yenzuru ilâ şebîhi'l-ferdûs fe'l-yenzur ilâ arzı Mısra hıyne yahşuru zerÓihâ ve yüzhera rebjÓihâ ve teksebe'n-nûri eşcarahâ yaÓni her kim dilerse cennet-i firdevsiñ mişlini göre nazar kılsun arz-ı Mısra ziraÓatin yeşerdikde ve nebâtâtı çiçeklendikde ve eşcarı ezhârdan libâs giydikde ve Mısrıñ mehâsininden biri dahi budur ki her zamân ve her faşılta sebze ve meşmûm ve meyve bulunub munqatıÓ olmaz ve Mısrıñ mehâsininden biri dahi budur ki arz-ı isvânda altun maÓdenleriniñ üzerine fayıkdır ve arz-i kavşde zümürd maÓdeni vardır dünyâda [35^b] andan gayrı zümürd maÓdeni yokdur ve mehâsin-i Mısrıñ biri dahi budur ki suyût ki müsâhası otuz biñ fidândır bir düz şahrâdır ki eger bir kıatre şu tamlasa cevâni-i erbaÓası beraber yayılır ve keten ve kıuru ve envâÓ eşya ziraÓat olunur cânib-i şarkışı Nîldir. Cânib-i ğarbısında tayalsan şeklinde bir beyâz tağ vâkiÓ olmuşdur cebel-i Ebî Kânile dimekle maÓrûfdur kıuşlar sadâsından ol tağda âvâz işidilür rivâyet olunur ki Hârûn Er-Reşid dünyâyı taşvîr idüb virdiklerinde arz-ı Mısrda küre-i esbüti begenüb pend itmişdir. Ve mehâsin-i Mısrıñ biri dahi budur ki arz habırde vâkiÓ iñrâm tağlarıdır ki yiryüzünde andan yüksek binâ yokdur mülük-ı İslâmdan baÓzısı hedmine mübâşeret itdiler hesâb idüb gördiler ki tamâm harâc-ı Mısr hedmine kifâyet itmez ferâğat itdiler Mâmûn Hâlıfe hedmine mübâşeret idüb altı ay miqdârı cedd ü cehd idüb bir tağa açdılar içerisinde bir nesne bulunmadı ve Mutalsım oldığı ecilden zâhir olmadı rücûÓ itdiklerinde bir mermer şadırvan içinde biraz altun buldılar vezn idüb hesâb itdiler ol müddetde [36^a] şarf olunan aqçeye berâber geldi, ve Ceridetü'l-Ócâyib nâm kitabıñ müóellifi İbnü'l-Verdâ naql ider ki cevâhir-i nefsiye ve maÓden-i mütenevviÓa ile memlû ve meşhûn dehen-i hîkmetle medhündür ve âlât ve silâhla memlû ve mutalsımdır, yâbis ve sadâ kabûl itmez ve her dem mezbûrâniñ her biriniñ arşuniyla dört yüz arşundur ve esâsı dahi ol kıadardır ve Óulvi dahi kezâlik binâsı mermerdendir İskendiyye üzerinde Zâtü'l-Hâm nâm maħalde kıatÓ olunub naql olunmuşdur. Kırk fersah yerdır ve fersah üç mildir ve mil biñ bâÓdır ve bâÓ dört arşundur ve arşun yirmi dört parmaqdır ve binâsında ihtilâf olunmuşdur rivâyet budur ki mülük-ı aqtâbdan Sehlûk Bin Dersid yaturken bir gice hevelnâk düş görüb irtesi gün kühnâyı cemÓ idüb ve gördiği düşi taqrîr-i Óilm-

i nücüm ile yoklayub ve bilüb tūfān olacağından haber virdiler ve vaktini taŖyın itdiler pes kable't-tūfān iŖrāmın bināsın mübāşeret itdiler ve Berhermde yedi beyt yapıdı kevākib saŖbe-i seyyāre Ŗadedi üzre ve her biriniñ kapusında altundan bir Ŗanem vaŖŖ itdi mücevvef bir elin ağızına Ŗomuş altında kitābe köhne adıyla yazı [36^b] yazmışlar, kaçan ol yazı okunsa ol Ŗanem ağızını açar ol kapuniñ miftāhı çıkub žāhir olur ve ol Ŗanemleriñ Ŗurbāni ve buhurları ve eyyām-ı vaŖt ve sāŖati vardır ve ol defāŖin ve hāzāŖiniñ vuşūli ol evŖāt Ŗuşūlüne mevŖūfdur ve ol Ŗanemlere ve buyūt-ı sebŖaya ervāh musahhar itmişdir hıfziçün ve seng-i rehāmdan bir fāvus Ŗomuşdur mutabbaŖ içinde bir melek yatur başı üzre bir Ŗahife Ŗonmuş ol melek ismi ve resmi ve hıkmeti yazılmışdır mutalsım oldığı ecilden kimesne vāsıl olmaz ve ol hermlere Ŗu yolları itmişdir tāk Nıl ol müşāribe gelüb tolar ve ol hermlerde yir altundan yol itmişdir feyyuma çıkar iki günlük yoldur ve hermler de yazılıdur ki biz bunları altı yılda binā itdikbizden Ŗoñra gelenler murād iderler ise altı yüz yılda hedm itsünler ve maŖlumdur ki hedm itmek binādan āsāndır ve biz bunları dıĖāc ve Ėarır ile serāpā Ŗördük bizden Ŗoñra gelenler Ėasır ile elbās itsünler ve herm-i Ŗāñniñ müŖekkeli Ŗaruşın bir emred oğlandır ve herm-i Ŗālīše ki küçük hermdir müŖekkeli bir ruhbāndır pır Ŗuret elinde bir mücmer tulūŖ-ı Ŗemsde ve Ėurubda ol mücmere ile hermi tolaşur yakın gelse Ėāyib olur, ırāŖ Ėitseler Ėirü Ėine [37^a] Žāhir olur, ve mehāsın-i Mısrđan biri dañi budur ki Ėadımü'l-eyyāmda ehl-i Mısr her sene bir yañda Ėız alub atasına ve anasına mal ve aŖŖe virüb irzā iderlerdi ve ol Ėızı Ėelin idüb libās-ı fāhire ile tezyin idüb ve Ėötürüb Nıle atarlardı Nıl dañi ziyāde olub vefā ider idi etmezlerse Nıl gelmez idi ŖŖmer Bin El-ŖAs bu Ėuşūsi Ėāzreti ŖŖmer Rađiya'l-lāhu ŖAnh Ėāzretlerine iŖlām itdikde bir varağa yazub irsāl eyledi ve bunu Nıle ilĖā idiñiz deyü emr buyurdılar ve ol kağıdıñ maźmūnı bu idi ki yā Nıl eger sen ĖāĖĖ TeŖālāniñ emr-i Ŗerifi aĖub gelürsen yine emr-i ĖāĖĖ ile aĖub gelesin yok eger sen kendü kendiñden artub gelürseñ lāzım degilsin gelme saña ihtiyācımız yokdur çün ol kağıdı Nıle bırağdılar ol Ėice on sekiz zirāŖ Ŗu gelüb arz-ı Mısrı tamāmen rey eyledi

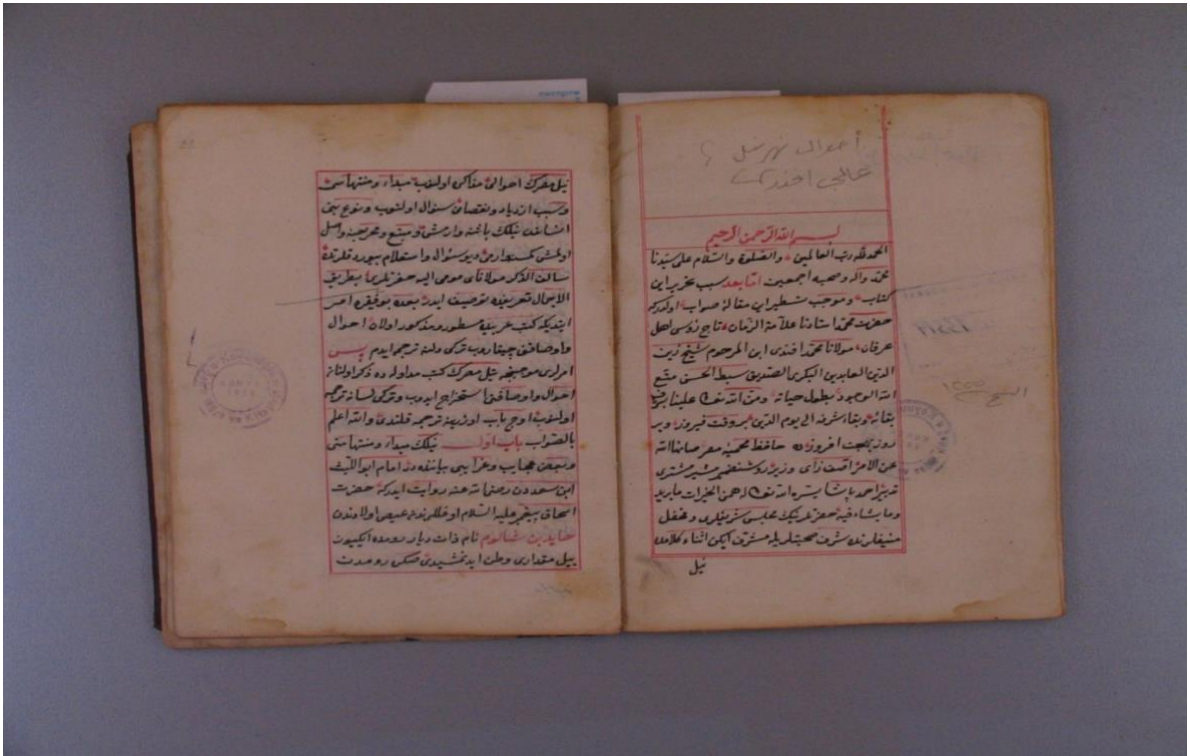
FaŖl-ı Ŗālīš Mısrıñ fażileti beyanındadır ĖāĖĖ Sübhānehü ve TeŖālā Ėur'an-ı Ėeriminde vesāŖir kütüb menzilesinde Mısrı žıkr itmişdir FirŖavndan Ėıkāyet idüben buyurmuşdur eleyse lı mülkü Mısrave hāzihi'l-enhāru tecrī min taĖtī efelā tubsırün ve fezāŖilinden biri dañi budur ki enbiyādan nice kimseler Mısrā Ėirmişler [37^b] Ėāzreti İbrāhim ve İsmāŖil ve YaŖĖub ve Yūsuf Ŗalavātu'l-lāhi Ŗalā nebiyyinā ve Ŗaleyhim ve Ėāzreti YaŖĖub evlādından on iki nefer kimesne dāñil oldılar, ve fezāŖilinden biri dañi budur ki Ėāzreti Mūsā ve Ėārün ve YūşāŖ ve Danyāl ve Nün ve Armiyād ve LoĖmān ve Ŗİsā Ŗalavātu'l-lāhi Ŗaleyhim EcmaŖın cümle Mısrıda toĖmışlardır. Ve fezāŖilinden biri dañi budur ki ol Ŗecer-i Ėurma ki ĖāĖĖ TeŖālā Ėurōān-ı Ėeriminde žıkr ve beyān buyurmuşdur ki ve Ėuzzı ileyki bi cizŖin nahleti Mısrđadır birisi Belsem kapusıdır Ėāzreti Ŗİsā muŖcizātıyla muŖtarrebede žāhir olmuşdur ve dañi Ŗahābe-i Ėirāmdan çok kimesne dāñil olmuşdur cebel-i muŖažžamda baŖzılarınıñ Ėabri mevcuddur ŖAmr Bin El-ŖAs Ėibi ve Ėayrıları Ėibi, rıdvānu'l-lāhi teŖālā Ŗaleyhim ecmaŖın ve biri dañi fezāŖilinden budur ki Fūr-ı Ŗñā ve Beytü'l-MaĖdisdir ki aŖmāl-i Mısrđandır. Temmetü'l-kitāb bi Ŗavni'l-lāhi'l-melikü'l-vehhāb

Fı 11 Ėā Sene 325

Ek2-Tıpkıbasım

Sayfa | 505

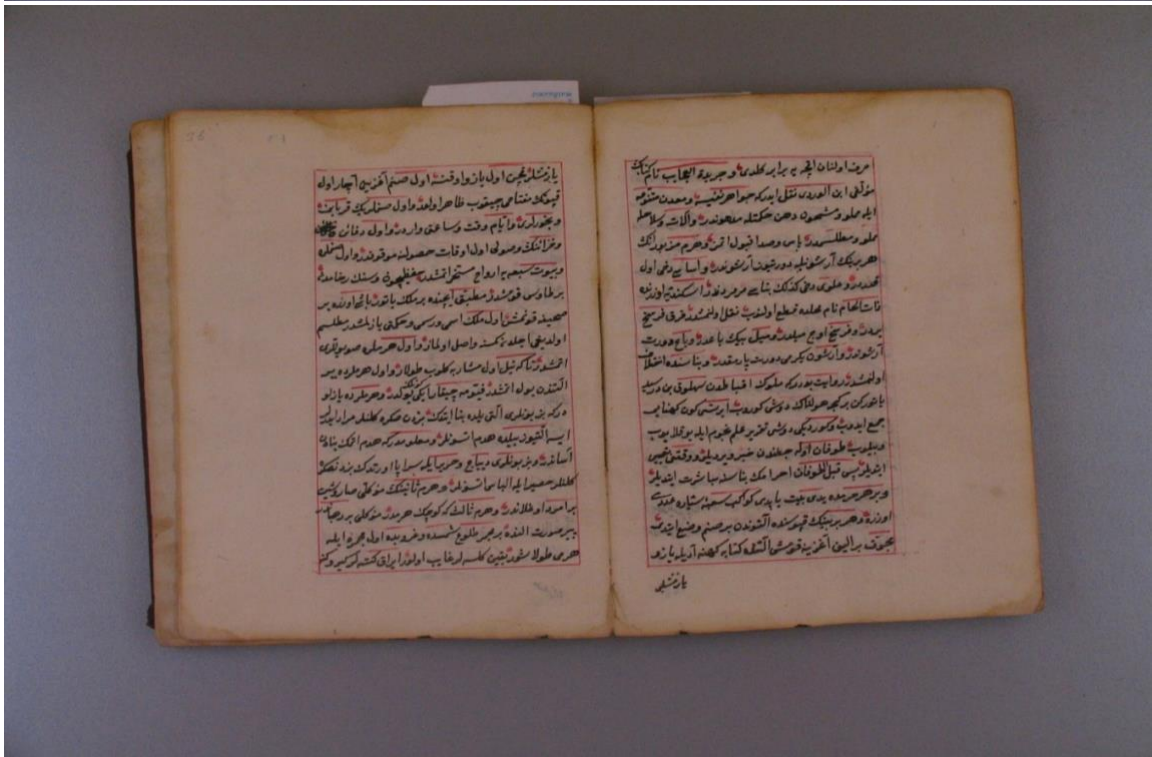

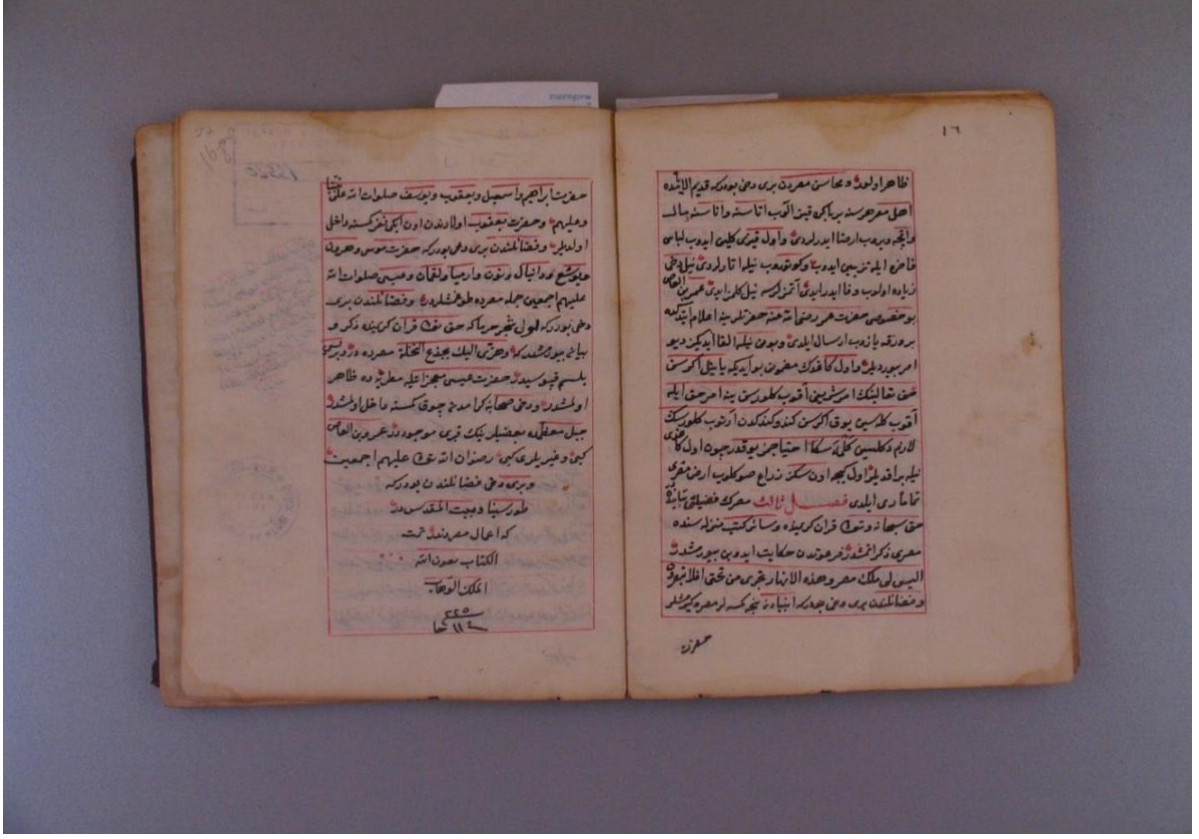

KAYNAKÇA

- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügât*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- İnan, A. (1992). *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Köprülü, F. (1986). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Mevlânâ, A. C. (2017). *Şevâhid-ün Nübüvve (Peygamberlik Müjdeleri)*. İstanbul: Hakikat Kitâbevi Yayınları.
- Parlatır, İ. (2014). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınları.
- Şemseddin, S. (2012). *Kâmûs-i Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Vercoutter, J. (2013), *Eski Mısır*. (Çev.). Emine Çaykara. İstanbul: İletişim Yayınları.